

Συνέντευξη με τον κ. Σηφογιωργάκη Σπυρίδων (Σ.Σ.), τη σύζυγό του, κ.
Σηφογιωργάκη Χρυσούλα (Σ.Χ.) και τον κ. Μαρκογιαννάκη Ιωάννη ή
Μαρκογιάννη (Μ.Ι.)

Συμμετέχει η κ. Μαρκογιαννάκη Γεωργία (Μ.Γ.)

Κρήτη, Περβόλια Ν. Ρεθύμνης, Τ.Ε.Ι. Κρήτης (Παράρτημα Ρεθύμνου)

27 Απριλίου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:

Θεοδοσοπούλου Ειρήνη, Σπυρόπουλος Σπυρίδων, Περπιράκη Ελένη,
Φραγκούλης Εμμανουήλ

Ερ. Να ξεκινήσουμε κατ' αρχήν με τον κύριο Σηφογιωργάκη, να μας πείτε πώς
και ασχοληθήκατε με τη λύρα. Ποια ήταν τα πρώτα σας έτσι ερεθίσματα
να πιάσετε λύρα να παίζετε;

Σ.Σ. Μάλιστα. Όπως έγραψες και στο δελτίο γεννήθηκα το 1930. Μέχρι το
1940 έμενα στο χωριό, με τους γονείς μου. Η οικογένειά μου είναι
πολυμελής, οχτώ παιδιά, είμαστε εν ζωή έξι, και δίπλα από το σπίτι μας
ήτο ένας πρώτος ξάδερφος του πατέρα μου, Σηφογιωργάκης Κωνσταντίνος
και είχε μια παλιόλυρα που κάθε που θε' να 'ρθει από τσι Βρύσες ο
Βασίλης ο Γρηγοράκης που η μητέρα του ήτο απ' τα Αγαλιανού τήνε
κουτσόπαιζε τη λύρα ο Βασίλης. Ήτονε δηλαδή τα πρώτα μου ακούσματα
εμένα από το Βασίλη το Γρηγοράκη. Αυτό μέχρι το '47. Το 1947 δηλαδή
επρωτάκουσα εγώ λύρα. Μετά την «εποχή της αλμύρας», την Κατοχή
δηλαδή, δεν θέλω να τη θυμάμαι και να τη λέω Κατοχή, τη λέω «εποχή
της αλμύρας» επρωτάκουσα λύρα. Το χωριό μου είναι το μικρότερο χωριό
της Κρήτης, το Αγαλιανού και τότε με χωρίς δρόμο και τηλέφωνο. Τα
λίγα γράμματα που έμαθα, τα έμαθα στα Κεραμέ, επηγαίναμε απ' τ'
Αγαλιανού στο Κεραμέ στο σχολείο, ενάμισι χιλιόμετρο, από κάτι
στρατάλια, λαγουδοστρατάλια συνηθίζαμε να τα λέμε εδώ στην Κρήτη,
γιατί δρόμος δεν υπήρχε τότε και εκεί έμαθα τα λίγα γράμματα που έμαθα.
Ήρθε λοιπόν η «εποχή της αλμύρας» και εσταμάτησα το σχολείο και
ασχολήθηκα ως προς το ζην. Εδούλεψα σε πολλά ξένα χωριά, εδούλεψα σε

αγγαρείες των Γερμανών, εδούλεψα στη Δρύμισκο, εδούλεψα στο Σπήλι, εδούλεψα στην Αγία Γαλήνη και να μην τ' απариθμήσω τώρα, μέχρι απού έφυγαν οι Γερμανοί από την Κρήτη, το '45, ε... απ' το '45 και ύστερα πάλι έμεινα στο χωριό, ασχολήθηκα με τη λύρα και με τις δουλειές τσι αγροτικές που έχει ο καθένας από μας, όποιος μένει στο χωριό και μάθαινα τη λύρα. Εμπήκα, ε... θα την πω τη λέξη γιατί χρειάζεται να τήνε λέμε, τιμή μου να τη λέω αυτή τη λέξη, εμπήκα φαμέγιος ένα χρόνο, το 1946 για να πάρω να μου πάρουνε μια λύρα. Ένα χρόνο δούλευα για να μου πάρουνε μία λύρα. Ο πατέρας μου ο συγχωρεμένος δεν ήθελε με κανένα τρόπο να μάθω λύρα διότι τότε η λύρα δεν... πρώτον, δεν είχε ψωμί, δεύτερον, δεν είχε την αξιοπρέπεια που έχει τώρα. Δηλαδή το όνομα λυρατζής απού συνηθίζουμε να λέμε στο Ρέθυμνος δεν είχε βαρύτητα, όπως τώρα. Καταλάβετε;

Ερ. Ναι.

Σ.Σ. Λοιπόν, σιγά - σιγά εξεκίνησα λοιπόν μαζί με τον παπά του χωριού, τον παπά Κωστή Πετιχάκη. Επήγαμε σε μια τοποθεσία που λέγεται Γούλα, ένα βουνό, και υπήρχαν μεγάλες σφάκες εκεί πέρα και κόψαμε μια χοντρή σφάκα, την επήγαμε στο Αγαλιανού, ανάψαμε ένα φούρνο, τήνε εφουρνίσαμε για να ξεραθεί κάπως και μετά τήνε δώσαμε σε κάποιον... το ξύλο για να μας φτιάξει τη λύρα, Μιχάλη Μιχαλάκη ή Μαυρούλιο και ως πληρωμή για να μου φτιάξει τη λύρα του αλώνευα εγώ ένα καλοκαίρι. Έμπαινα, δηλαδή, με τα βλούκια έμπαινα στο αλώνι και με τα βλούκια εχώριζα το αλώνι. Εκανόνισε ο συγχωρεμένος να φτιάξει τη λύρα να 'χω αποτελειώσει όλη την αλωνική. Δηλαδή τέσσερις - πέντε μήνες απού κρατάει το αλώνισμα, τέσσερις μήνες, τρεις μήνες...; Όταν ετελείωσα λοιπόν το αλώνισμα, είχε τελειώσει και η λύρα. Πήραμε λοιπόν τη λύρα με τον παπα-Κωστή, εκάναμε ένα δοξάρι και βάλαμε χορδές απ' τον αδάνατο, από αδάνατο. Ο Μαυρούλιος κάνοντας τη λύρα, την εκόλλησε το καπάκι με σακίζι, ένα είδος μαστίχα που βγαίνει στο βουνό, ένα δεντράκι, ένα ανθάκι μικρό κι έχει κίτρινους ανθούς κι εκεί πέρα λοιπόν βγαίνει αυτή η μαστίχα που το λέμε εμείς στην Κρήτη σακίζι. Έχει κι άλλες ονομασίες από διάφορα χωριά βέβαια αλλά εν πάσει περιπτώσει. Εκόλλησα τη λύρα,

εβάλαμε κόρδες, τέλια, από τα κατάλοιπα των Γερμανών, τα καλώδια που είχαν αφήσει. Εν πάσει περιπτώσει, ο παπα-Κωστής ήτο αριστερόχειρ και κάναμε τη λύρα βδομάδες, δηλαδή την είχαμε σιμισιακή τη λύρα. Μια βδομάδα ο παπα-Κωστής, τότε Κωστής Πετιχάκης, και μια βδομάδα εγώ. Κάποια στιγμή λοιπόν εμπήκε στο Γυμνάσιο ο παπα-Κωστής και μου άφησε τη λύρα. Αλλά η λύρα δεν με βοηθούσε, δεν μπορούσα να... Είχα βέβαια και τη μουρμούρα του πατέρα μου που συνήθως γίνεται, αλλά δεν με βοηθούσε. Με παντοίους τρόπους έψαξα και βρήκα λύρα, μια κακόλυρα πάλι, η οποία ήταν αυτή του μπάριμπα μου του Κωνσταντίνου που είπαμε στην αρχή, μου την έδωσε ο Βασίλης ο Γρηγοράκης και μ' αυτή συνέχισα κάπως μέχρι αφού μπήκα φαμέγιος κι έβλεπα πρόβατα κι αίγες ένα χρόνο για να μου πάρουνε μια λύρα. Αυτό το 1948. '47. Ε, αυτή τη λύρα λοιπόν μου την πήραν από του Γιαννιού Αγίου Βασιλείου από κάποιον Λευτέρη Ψαρουδάκη ο οποίος εσκοτώθηκε. Ε, ξεκίνησα εγώ μ' αυτή τη λύρα, σιγά - σιγά. Ήμουνε γνωστός στα χωριά μου, όπως η Δρύμισκο, το Βάτο, το Ακτούντα και μια Λαμπρή, λοιπόν, έρχονται κάτι παιδιά από το Βάτο και με παίρνουνε, μάλιστα εκείνη να τη Λαμπρή θυμούμαι κι έβαλα το μακρό παντελόνι.

Ερ. Επίσημα.

Σ.Σ. Ναι και με πήγανε στο Βάτο κι εκεί γνώρισα λοιπόν τον Στράτο τον Παπαδάκη, μαντολίνο, μπάσο και βγάλαμε σ' εκείνο το γλέντι τότε σαράντα δραχμές. Τότε η δραχμή δεν ήτο κέρματα όπως παλιότερα, ήτανε χάρτινες. Σαράντα δραχμές λοιπόν. Εξεκινήσαμε με τον Σταύρο απ' εκεί σιγά - σιγά, εν πάσει περιπτώσει, γύρω από τα χωριά εν τω μεταξύ ανοίγει και μια δουλειά στην Αγία Γαλήνη που φτιάχναν το λιμάνι το '48, μου φαίνεται το '48 εν πάσει περιπτώσει εκεί πέρα τα μπερδεύω με το χρόνο, αν κάνω λάθος να με συγχωρείτε. Και στην Αγία Γαλήνη λοιπόν εγνώρισα πολλούς μερακλήδες. Και με βοήθησε γι' αυτό το πράγμα η Αγία Γαλήνη. Μετά από την Αγία Γαλήνη επήγα στο Σπήλι, πάλι φαμέγιος. Εκεί εγνώρισα και το Θανάση, αλλά ο Θανάσης δεν με γνώρισε βέβαια εμένα ότι έπαιζα λύρα, ήμουνα κοπέλι. Εν πάσει περιπτώσει, εκεί γνώρισα και τον Θανάση και τον Μαρκογιώργη, τον πατέρα του (εννοεί του Μαρκογιάννη ο

οποίος είναι παρών στη συνέντευξη) και το Μαρκογιάννη, έτσι εξ αποστάσεως γιατί είχε δουλειά δεν επήγαινα εγώ στο μαγαζί τους, γιατί εκεί που δούλευε ήτανε στο Πάνω Χώρι, στο Πάνω Σπήλι. Μετά αλλάζει η ζωή μου αλματωδώς από τη στιγμή αφού πάω φαντάρος. Α! Ψέματα! Το '48, του Αγίου Σπυριδώνου έρχεται στα Αγαλιανού τώρα ο Αλέκος ο Καραβίτης, ένας μεγάλος καλλιτέχνης της εποχής εκείνης μαζί με το Γιάννη το Μαρκογιάννη και τον πατέρα του, τον Μαρκογιώργη και το γλέντι έγινε, λοιπόν, εις το σπίτι μας. Το γλέντι. Εκεί γνώρισα εκ του σύνεγγυ και το Μαρκογιάννη και το Μαρκογιώργη και το Καραβίτη κι εκεί είδα και λύρα Σταγάκη στα χέρια του Αλέκου του Καραβίτη και του Γιώργη του Μαρκογιώργη, του Μαρκογιαννάκη... Και έπαιξα κι εγώ μια κοντυλιά μαζί του, αλλά δεν το θυμάται βέβαια, με το Μαρκογιάννη, και τότε μου λέει ο Καραβίτης «έλα να σε πάρω στην Αθήνα να σου μάθω λύρα». Η χαρά μου δεν περιγράφεται. Τα παρέτησα όλα λοιπόν στο χωριό και πήγα στην Αθήνα. Το '48 τώρα αυτό μέχρι το '49. Αλλά δυστυχώς η αλήθεια πρέπει να λέγεται για την ιστορία... Δεν ασχολήθηκε ποτέ ο Καραβίτης μαζί μου για να μου μάθει λύρα, αλλά μ' είχε σ' ένα αυτοκίνητο βοηθό και πήγαινε απ' του Φιξ το εργοστάσιο κάθε πρωί μ' ένα σοφέρι με είχε και φόρτωνα πάγο, κολώνες πάγο κι έκανα διανομή στην Αθήνα σε μεγάλα καφεζαχαροπλαστεία γιατί τότε δεν υπήρχανε ηλεκτρικά ψυγεία και σε μεγάλα ξενοδοχεία όπως το «Μεγάλη Βρετανία», «Ζαγορίτης», «Μασκότ», «Κρέμερης», «Γιαννάκης», όλα αυτά τα ζαχαροπλαστεία επήγαινα πάγο. Και καμιά φορά μ' έπαιρνε ο Καραβίτης σε κάτι εκδηλώσεις που έκαμε γύρω από τη λύρα. Όπως το Χορό της Λύρας αφού κάνανε κάθε Απόκριες και συνήθως έκανε στον «Τσιν Τσορτζ» έκανε τσι χορούς με τη λύρα και καμιά φορά στο «Ρεξ». Αλλά αφού δεν μου μάθαινε λύρα, ήρθε η στιγμή λοιπόν αφού με καλέσανε να περάσω από περιοδεύον.

Ερ. Να διακόψουμε λίγο;

Σ.Σ. Ναι.

Σ.Χ. Αυτά τα έχει πει και στην τηλεόραση, δεν είναι κρυφά αυτά που λέγονται.

Εντάξει.

Σ.Σ. Δεν θεωρώ να είναι κατηγορίες τώρα αυτά.

- Ερ. Όχι, θυμήθηκα αυτό που είπε ο κύριος Μανώλης πριν.
- Σ.Σ. Όχι. Εν πάσει περιπτώσει, με καλούνε και περνάω από περιοδεύον, πηγαίνω στην Καφάσο όπου είπα προηγουμένως και είχα την τύχη, γιατί το θεωρώ τύχη να κάνω πέντε μήνες, να με στείλουνε στις Μοίρες, στον ασύρματο. Εκεί ε γνώρισα μεγάλους καλλιτέχνες της εποχής όπως το Σπανάκη, το Φουστάνη, τον Προβατίνη, το Καστέλλη τον Μανώλη, τον Καστελλομανώλη, τον Καστελλολευτέρη, ποιον άλλο; Τον Λεωνίδα τον Κλάδο.
- Σ.Χ. Τον Γαβριήλ.
- Σ.Σ. Α, μπράβο! Τον Γαβριήλ. Τον Μάρκο απ' τα Πιτσιδία, τον Καλογεράκη οι οποίοι ήτونه, αυτοί οι καλλιτέχνες ήτο αριστοτέχνες για την εποχή εκείνη στ' ακούσματα από μένα.
- Ερ. Στον στρατό μέσα ήτανε οι άνθρωποι αυτοί;
- Σ.Σ. Στο στρατό μέσα δεν είχαμε κανένα λυράρη, παρά μόνο εγώ.
- Σ.Χ. Κάτοικοι της περιοχής.
- Ερ. Ήταν κάτοικοι της περιοχής. Μάλιστα.
- Σ.Σ. Βέβαια. Λοιπόν αυτοί ήτο πολίτες, τους γνώρισα τους ανθρώπους, επωφελήθηκα πάρα πολλά και τιμή μου που ήρθε η στιγμή να το πω, να μείνει στην ιστορία. Από αυτούς τους ανθρώπους επωφελήθηκα πάρα πολλά. Ε, έκαμα τη στρατιωτική μου δητεία, επωφελήθηκα και από τον ασύρματο που άκουγα ορισμένους καλλιτέχνες οι οποίοι είχανε δισκογραφήσει τότε όπως τον Γιώργο τον Καλογρίδη. Ο Γιώργης ο Καλογρίδης ακουγότανε περισσότερες φορές από τον Σκορδαλό τον άκουγα στον ασύρματο.
- Μ.Ι. Πού ήτανε αυτός;
- Σ.Σ. Ορίστε;
- Μ.Ι. Πού ήταν αυτός;
- Σ.Σ. Ο Καλογρίδης;
- Μ.Ι. Ναι. Στο Σπήλι ήταν ή...;
- Σ.Σ. Στο Σπήλι ήρθε τότε. Εν πάσει περιπτώσει. Ήρθε λοιπόν μετά η απόλυση. Απολύθηκα. Τη χρονιά που απολύθηκα πάλι με τη λύρα ασχολήθηκα και το 1959 με καλούν σε μία βάπτισή στη Λαμπινή. Αυτός που βάπτιζε το

κοπέλι, ο πατέρας του κοπελιού λέγεται Σήφης Σηφάκης και ήθελε να παίξω με το Μαρκογιάννη. Αλλά ποιος επλησίαζε τότε τον Μαρκογιάννη; Ο Μαρκογιάννης φτασμένος καλλιτέχνης, είχε γυρίσει από την Αμερική με το Θανάση, τον έβλεπες όσο μαύρος είναι τώρα τόσο άσπρος ήτονε! Ολάσπρος! Όλο άσπρος. Ναι, λοιπόν, κι επειδή εγώ δεν είχα το θάρρος να του πω «Γιάννη, ξέρεις με καλέσανε στη Λαμπινή σε μια βάπτιση», έβαλα τον πατέρα του κοπελιού το Σήφη το Σηφάκη και το 'πε. Και παίξαμε λοιπόν στη Λαμπινή και βάπτισε τότε ένας υπουργός της εποχής εκείνης, Σταύρος Μπίρης, ο Θεός να τον συγχωρέσει, και ξεκινήσαμε λοιπόν την καριέρα μου με τον Μαρκογιάννη από τη Λαμπινή του Αγίου Βασιλείου. Μετά αρχίνηξε η δουλειά. Ξεκινούμε μετά, μέναμε με το Μαρκογιάννη εκεί πέρα λοιπόν, αλλά ο Μαρκογιάννης εσυνεργαζόταν και με το Θανάση το Σκορδαλό, κατάλαβες; Και λοιπόν το 1955 με καλούνε την Πρωτομαγιά εις τις Βρύσες Αποκορώνου για να πάω να παίξω, αλλά αυτός ο αείμνηστος καταστηματοάρχης Μαϊντρέτος από με κάλεσε είχε το καλύτερο μέρος από όπου υπήρχε στις Βρύσες για γλέντι. Ήτο δε και ο Σκορδαλός εκεί και ο Μουντάκης εκεί, ο Θεός να τους συγχωρέσει και των δυονώ, αλλά πολύ έντιμος ο Μαϊντρέτος μου λέει «γεια σου, Σηφογιώργη, θα 'ρθεις να παίζεις την Πρωτομαγιά, αλλά καημένε είναι κι ο Σκορδαλός και ο Μουντάκης εκεί». Ε, γίγαντες στην τέχνη τώρα, θεριά. Για να μην πάω λοιπόν να παίξω διότι ίντα 'θελα να πάω να κάνω, φορούσα ακόμη στρατιωτικά, δεν είχα ακόμη βάλει κουστούμι, του λέω «θα μου δώσεις τρία χιλιάρικα». Καλά μου λέει «τρία χιλιάρικα; Ποιος είσαι να σου δώσω τρία χιλιάρικα»; Μου λέει: «όχι, καημένε, δεν στα δίδω. Δε στα δίδω». Ε, εντάξει. Εγώ το χάρηκα γιατί ήθελα πού ήθελα να πάω εγώ; Ποιος με κάτεχε εμένα τότε; Εν πάσει περιπτώσει, έκαμε μια βόλτα στο Ρέθυμνο, ηύρηκε καλλιτέχνες από 'τανε τότε, που ήτανε εκείνη την εποχή που υπήρχανε τότε στο Ρέθυμνο, αλλά δεν είχε να πάει κανείς κι εξαναγκαστικά εξανάρθε σε μένα. Τότε, λοιπόν, δεν μπορούσα να κάμω αλλιώς. Λέω ό,τι γίνει ας γίνει. Λέω «θα 'ρθω». Και παίρνω τον συγχωρεμένο το Γιώργη το Μαράκη, έχει πεθάνει, από την Κοζαρέ ήταν αυτό το παιδί, και πάμε εις τις Βρύσες. Αλλά πριν πάμε στις Βρύσες με

τους φαντάρους απού υπηρετούσα από τα γύρω χωριά, τον Αποκόρωνα επήγα στο ΟΤΕ και λέω «κακομοίρηδες, αυτό κι αυτό έκανα. Μόνο θέλω την υποστήριξή σας, θέλω την παρουσία σας διότι χάνομαι». Είπαμε προηγουμένως τα νιάτα δεν έχουν νου, ευθυμία. «Σηφογιώργη και με στεναχωράσαι κι εμείς είμαστε εδώ» και ξέρω 'γώ. Τώρα μαζί, φαντάρει, καταλαβαίνετε. Πάμε λοιπόν στσι Βρύσες, αλλά το καλύτερο μέρος το 'χα εγώ εκεία που έπαιζα εγώ. Ήτο με πλατάνια σκεπασμένος ο χώρος. Εκεί που παίζανε οι άλλοι, οι μεγάλοι καλλιτέχνες ήτονε ξεσκεπαστος ο χώρος και το γλέντι άρχισε να πούμε δέκα η ώρα το πρωί. Πρωτομαγιά είπαμε, δέκα η ώρα το πρωί. Γλέντι, τρικούμπερτο γλέντι, αλλά όσο βράδιαζε έπεφτε και κρύο. Εμένα με προστατεύανε τα πλατάνια. Την ώρα λοιπόν δα που βγήκα να παίξω ήρθε ένας με μια μεγάλη τσάντα σαν αυτή που είναι στο τραπέζι εκεί και με τα στρατιωτικά ακόμα και μου λέει... λέει: «Ίντα θες εσύ μωρέ φαντάρε εδώ να γυρεύεις απού 'ναι τα δυο θεριά στα δυο θεριά, με το συμπάθειο; Ε, ίντα 'ρδες να κάμεις»; Αντί να με παρηγορήσει και να με εμψυχώσει και να με δώσει θάρρος με απογοήτευσε ο άνθρωπος, αλλά δεν έχασα το θάρρος μου και του λέω: «Δε σε γνωρίζω μωρέ κουμπάρε, αλλά θεριό 'μαι κι εγώ». Του άρεσε λοιπόν του ανθρώπου η απάντησή μου και πήρεν την τσάντα του και πήγεν απέναντι, σ' ένα τραπεζάκι μοναχός του, επαρήγγειλε μπύρα που για να πιεις μπύρα την εποχή εκείνη ήταν πρωτοφανές πράγμα. Τώρα όσοι δα ακούν αυτήν την ηχογράφηση κατά καιρούς δα γελάνε γιατί σου λέει μπύρα, τώρα είναι σαν το νερό, αλλά τότε ήταν ένα ακριβό ποτό. Εν πάσει περιπτώσει έβγαλε από την τσάντα του κάτι χαρτιά, με κοίταζε λοιπόν, έγγραφενε. Κι έγγραφε. Όσο βράδιαζε λοιπόν, είπαμε, έπεφτε κρύο κι αναγκαστικά ο κόσμος ερχότανε εκεία απού ήμουν εγώ κι έγινε ένα γλέντι μέχρι το πρωί στις δέκα η ώρα. Χαλασμός Κυρίου! Αληθινή συμμετοχή των ανθρώπων εις το γλέντι. Εν πάσει περιπτώσει, το πρωί μου λέει αυτός ο κύριος: «Από πού 'σαι μωρέ φαντάρε»; «Απ' τ' Αγαλιανού τ' Αη Βασίλη». «Και πώς σε λένε»; ξέρω 'γω... Του 'πα εγώ το όνομά μου, το επίθετό μου και λοιπά. Μου λέει «μπράβο σου». Μου ζήτησε συγνώμη για τη κουβέντα που μού 'πεν, αλλά μου απάντησες κατάλληλα και είπα... δεν θυμάμαι τι και τι έλεγε και σηκώθηκε ο άνθρωπος και

έφυγε. Μετά καμιά δεκαπεντάρι μέρες η μητέρα μου η συγχωρεμένη ήτونه συνδρομήτρια στο *Ρομάτζο* και στο *Θησαυρό* κι ο πατέρας μου έπαιρνε την *Αθηναϊκή εφημερίδα* από το Σπήλι. Ερχότανε, μας τα 'φερνε ο ταχυδρόμος. Μια φορά, λοιπόν, κάποια στιγμή έρχεται το *Ρομάτζο* και βλέπω το Σηφογιώργη με τη λύρα του στο εξώφυλλο, βλέπω το Σηφογιώργη στην *Αθηναϊκή εφημερίδα* με τη λύρα, η χαρά μου δεν περιγράφεται βέβαια και από κάτω Δράκος ο δημοσιογράφος. Ο Μανούσος ο Δράκος, ο κρητικός ο Θεός να τον συγχωρέσει, ο οποίος εσυμπαραστάθηκε με την πένα του μέχρι αφού ζούσε. Γύρω μου. Ε, μετά, επανέρχομαι τώρα στη Λαμπινή το '59 - '60 με το Μαρκογιάννη, γράφουμε το *Φάρο*, για να μην κουράσουμε και τον κόσμο με την πολυλογία μας. Γράφω το πρώτο μου τραγούδι, τον *Φάρο* που έγινε μεγάλη επιτυχία και σουξέ της εποχής εκείνης και μέχρι σήμερα πουλιέται αυτό το τραγούδι. Ακολούθησε λοιπόν η μια επιτυχία την άλλη και λοιπά και λοιπά και λοιπά και φτάσαμε μέχρι το 2004.

Ερ. Πότε παντρεύεστε την κυρία Χρυσούλα;

Σ.Σ. Εκείνη βέβαια είναι μια ωραία παρένθεση και εις την καριέρα μου και στη ζωή μου που είχα την τύχη να με καλέσει ένας αείμνηστος καλλιτέχνης, Νίκος Καδιανός, Καδιανάκης λεγότανε, με κάλεσε λοιπόν στο γάμο της αδερφής του κι εκεί εγνώρισα τη Χρυσή, τη γυναίκα μου. Κοπελοπούλα.

Ερ. Σας κάλεσε να παίξετε;

Σ.Σ. Παρακαλώ;

Ερ. Σας κάλεσε να παίξετε λύρα;

Σ.Σ. Ναι, ναι. Να παίξουμε μαζί πήγαμε, μαζί με το Γιάννη επήγαμε, παίξαμε σ' αυτό το γάμο και η Χρυσή, λοιπόν, κοπελοπούλα τότε σας εφύσανε. Αγρίμι.

(Γελάνε)

Σ.Χ. Δεκαπέντε χρόνων, Τρίτη Γυμνασίου.

Σ.Σ. Εξεκινήσαμε με έναν πολύ αστείο τρόπο τώρα. Πάντοτε η Χρυσούλα ήτανε κλασικά ντυμένη και όπως εκαδόμαστε στο πάλκο, αυτό χρειάζεται για την ιστορία...

Σ.Χ. Για τον Μαρκογιάννη τώρα το λέει αυτό. Αυτός φταίει για όλα.

Μ.Γ. Αυτός τα φταίει.

- Σ.Σ. Ναι
(Γελάνε)
Μου λέει «Σηφογιώργη, ιδέ μωρέ που 'ναι κει πέρα δυο σταβάρια». Δηλαδή τα πόδια της γυναίκας, τση Χρυσής είχε ανέβει το φόρεμα καμιά μια παλάμη πάνω απ' το γόνατο.
- Ερ. Εκείνα τα χρόνια.
- Σ.Σ. Ναι, ε, «ιδέ», μου λέει «κάτι σταβάρια». Με πήραν εμένα τα γέλια και του λέω «πόσο θες μωρέ σε δυο λεπτά να τήνε έχω φερμένη». «Ποιάνε;», μου λέει ο Γιάννης και πιάνω λοιπόν το ποτήρι, ένας συγγενής μπάρμπα της μας εκερνούσε.
- Σ.Χ. Να τα ακούνε και οι κοπελιές να διδάσκονται.
(Γελάει)
- Σ.Σ. Ναι. Καλά το 'πε! Εν πάσει περιπτώσει μας εφέρνει δυο κρασάκια, της κάνω εγώ ξέρεις ποια... και μου κάνει κι η Χρυσή «εντάξει». (Γέλια)
Εξήμερωθήκαμε τώρα με το γλέντι, πήγε και πολύ καλά η βραδιά, κέφι, αληθινό κέφι. Το πρωί Εγυρίζαμε παρέα, αλλά το διάστημα λοιπόν αυτό της βραδιάς επιμέναν οι χωριανοί τση να τραγουδήσει. Να τραγουδήσει, να τραγουδήσει, να τραγουδήσει κι έπαιξα εκεί πέρα ένα σιγανό και τραγουδήσε και είπε μια μαντινάδα του αείμνηστου του Γιάννη του Δερμιτζάκη. Πώς την είπες Χρυσή;
- Σ.Χ. «Σκνίπα θα γίνω και θα ρθω στην κάμερα που μένεις...»
- Σ.Σ. Πιο δυνατά.
- Σ.Χ. «...Θα σε τσιμπώ να ξύνεσαι ύπνο να μην χορταίνεις».
- Σ.Σ. Λοιπόν. Εμένα μ' άρεσε η φωνή της πάρα - πάρα πολύ. Συγκινήθηκα. Εκείνη θα την εποχή λοιπόν έχει ποθάνει ο Σοφοκλής ο Βενιζέλος ο οποίος υπήρξε πολύ φίλος μου, πάρα πολύ φίλος μου και όλοι οι καλλιτέχναι της εποχής έχουνε γράψει τραγούδια για τον αποθανόντα Βενιζέλο, το Σοφοκλή. Εγώ δεν εκάτεχα πως υπάρχουνε κι άλλοι Βενιζέλοι και λέω μια μέρα του πατέρα μου: «Ρε πατέρα, μήπως υπάρχει κάνας Βενιζέλος ζωντανός;» Λέει «είναι εκεί διάφορα κοπέλια». Και μου λέει «είναι ο Λευτέρης...» μου πε για τον άλλο, αλλά δεν θυμούμαι τώρα, εν πάσει περιπτώσει. Λέω εγώ θα γράψω ένα δίσκο για τον Λευτέρη τον Βενιζέλο.

- Σ.Χ. Το Νικήτα.
- Σ.Σ. Το Νικήτα τον Βενιζέλο. Ναι, το Νικήτα. Και είχα βρει και τη φωνή της Χρυσούλας και γυρίσαμε λοιπόν το πρώτο μας τραγούδι, το *Νικήτα Βενιζέλε μας, καινούργιε αρχηγέ μας*. Η Κρήτη βέβαια πίστευε και πιστεύει στον Βενιζέλο. «Εχάιρεται η Κρήτη μας ολόκληρη για σένα»... εν πάσει περιπτώσει... ναι. Εν πάσει περιπτώσει.
- Σ.Χ. Έτσι έγινε η αρχή.
- Ερ. Είχατε παντρευτεί την κυρία Χρυσούλα;
- Σ.Χ. Όχι, την βραδιά που με γνώρισε.
- Ερ. Την βραδιά που σας γνώρισε.
- Σ.Σ. Ύστερα από κανά μήνα γυρίσαμε το τραγούδι αυτό που έγινε μεγάλη επιτυχία. Μεγάλη επιτυχία. Ε, να σταματήσω τώρα εκεί πέρα και να πω ότι η Χρυσή είναι η πρώτη διδάξασα στον *Ερωτόκριτο*. Είναι η δεύτερη γυναίκα που τραγούδησε ύστερα από τη Λαυρεντία, του Μπαξεβάνη την αδερφή εις την Κρήτη και έπαιξε κι ένα πολύ σημαντικό ρόλο εις στη καριέρα μου η Χρυσή. Γιατί στάθηκε δίπλα μου και φιλενάδα και γυναίκα και αδερφή και σύζυγος και φίλος. Με καθοδηγούσε πάρα πολλές φορές. Έχει λοιπόν και τώρα να το πω όπως το έχω πει και στην τηλεόραση, της οφείλω πάρα πολλά. Στη γυναίκα μου οφείλω πάρα πολλά και εις την καριέρα μου και εις τη ζωή μου. Δεν άκουσα ποτέ να μου πει «και μαύρα μάτια ότι έχω» παρά του ότι τήνε ταρακίζα πολλές φορές.
- Ερ. Λόγω του επαγγέλματος;
- Σ.Σ. Ε, βέβαια, λόγω του επαγγέλματος. Με ξανοιγάγαν οι κοπελιές, τις εξάνοιγα κι εγώ. Κατάλαβες; Κι έτσι μπαίνουν και στα ζόρικα καμιά φορά γιατί... να μην συνεχίσω. Τέλος πάντων. Η ζωή μου λοιπόν ήτο ένα παραμύδι, μια γαλήνη, μια ευτυχία μαζί με τη Χρυσή. Μου 'κανε δυο παιδιά που εφρόντισε να είναι φίλοι μου παρά το ότι έλειπα από το σπίτι κι έξι μήνες κι εφτά μήνες κι ένα χρόνο κι εννιά μήνες. Εμπορούσε να κάμει τα παιδιά να είναι οι μεγαλύτεροί μου εχθροί.
- Ερ. Γιατί λείπατε τόσο διάστημα;
- Σ.Σ. Γιατί το πολυμέρι βγάζει τον παρά.
- Σ.Χ. Επαγγελματικά ταξίδια.

- Σ.Σ. Έπρεπε να δουλέψουμε. Κατάλαβες; Το ψωμί δεν πάει μοναχό του στο σπίτι. Πρέπει να το κουβαλήσει αυτός να πάει στο σπίτι.
- Ερ. Πού πηγαίνατε; Τόσο μακριά πηγαίνατε;
- Σ.Σ. Επήγαμε Αυστραλία, επήγαμε Καναδά, επήγαμε Αφρική, επήγαμε Αμερική, επήγαμε Ευρώπη. Είμαι και κάτοχος, αλλά αυτό ξέχασα να το πω εις το πρώτο διεθνές φεστιβάλ του '62 εις το Ελσίνκι της Φιλανδίας, επήραμε το πρώτο παγκόσμιο βραβείο Λαϊκής Μουσικής Παράδοσης.
- Ερ. Εσείς;
- Σ.Σ. Εγώ, ναι. Ναι. Και ο σύλλογος, ο Παγκρήτιος Σύλλογος Βρακοφόρων ο οποίος απαρτιζότανε τότε από τέσσερα άτομα Χανιώτες, τέσσερα Ρεθυμνιώτες, τέσσερα Ηρακλιώτες, τέσσερα Λασιθιώτες.
- Ερ. Εσείς με ποιους είχατε παίξει;
- Σ.Σ. Με το Μαρκογιάννη είχαμε πάει. Μαζί, μαζί με το Γιάννη. Βέβαια. Το '62. Τέλος πάντων και από κει και ύστερα τώρα...
- Ερ. Και σ' αυτές τις χώρες που μας είπατε προηγουμένως ήτανε αναγκαίο να κάθεστε έξι μήνες, εφτά μήνες;
- Σ.Σ. Ε, βέβαια. Διότι παράδειγμα, πάμε στην Αμερική εις το κογκρέσιον, εις το συνέδριο.
- Ερ. Σας καλούσαν σε συνέδριο;
- Σ.Σ. Ναι, ναι. Βέβαια, μας εκαλούσανε. Πάντα. Έγινε το συνέδριο που κρατάει δυο βδομάδες. Μετά θα κάνουνε τσι αρχερεσίες τους. Θα βγουν οι προέδροι, οι αντιπροέδοι... Σε κάθε πολιτεία θα ορίσουνε και τους χορούς τωνε. Και ξεκινήσαμε λοιπόν από το Σπρίγκφιλντ Μασακιούτις, και πήγαμε μετά Νέα Υόρκη, από Νέα Υόρκη Σικάγο, από Σικάγο Ντιτρόιτ και λοιπά και λοιπά μέχρι αφού φτάσαμε Σαν Φρατζίσκο. Όλα αυτά απαιτείται... απαιτείται χρόνος.
- Ερ. Από ποια χρονιά ξεκινάτε εσείς τα ταξίδια στο εξωτερικό; Από πότε;
- Σ.Σ. Το 1962. Απ' το 1962.
- Ερ. Μέχρι;
- Σ.Σ. Μέχρι το '95, το 1995.
- Ερ. Κι ήταν όλα έτσι μακρινά ταξίδια σε διάρκεια;
- Σ.Σ. Δεν κατάλαβα;

Ερ. Κι όλα τα ταξίδια είχανε μεγάλη διάρκεια;

Σ.Χ. Ναι, από τρεις μήνες και πάνω.

Σ.Σ. Από τρεις μήνες και πάνω. Από τρεις μήνες και πάνω. Κι έτσι λοιπόν εσυνέχισα την καριέρα μου μέχρι το 1995 που εσταμάτησα κιόλας, γιατί ο καλλιτέχνης πρέπει να αφήνει τον κόσμο του πριν τον αφήσει ο κόσμος. Εσταμάτησα σε μια εποχή που έπρεπε να σταματήσω. Δεν εσταμάτησα τη λύρα, εσταμάτησα τα κέντρα, εσταμάτησα τα πανηγύρια, εσταμάτησα τις χοροεσπερίδες. Θα πάω να παίξω σε μια βάφτιση, θα πάω να παίξω σ' ένα γάμο, όπου έχω υποχρέωση, γιατί έχω και υποχρεώσεις, δημιουργούμε υποχρεώσεις στο διάστημα της καριέρας μας μέχρι σήμερα. Ε, απ' το '95 κι ύστερα, ασχολούμαι με τη γεωργία τι; Κοροϊδεύω τους γεωργούς. Έχω φυτέψει καμιά ογδονταπενταριά ρίζες ελιές, καμιά εκατοπεννηταριά κλήματα και πάω και περνώ και την ώρα μου και καλλιεργώ και το χώμα. Γιατί να έχετε υπόψη σας το χώμα δεν σε προδίδει, γιατί θα σε φάει. Άμα το καλλιεργείς το χώμα, θα σου αποδώσει, κι έτσι λοιπόν, έχω τώρα και τα μουσικά σχολεία. Έρχονται τα παιδιά στο σπίτι και τότε κάνω μάθημα, ιδιαίτερα μαθήματα στη λύρα κι έτσι δόξα σοι ο Θεός κυλάει η ζωή ήρεμα κι ωραία παρέα με τη Χρυσή. Μόνο πως δεν κατέχω αυτοκίνητο και την παρακαλάω να με πάει όπου με πάει.

Ερ. Πόσους δίσκους έχετε κάνει;

Σ.Σ. Είναι... θα σου πω ψέματα, είναι από εξήντα και πάνω. Μικροί δίσκοι βέβαια.

Ερ. Ο πρώτος πότε ήτανε;

Σ.Σ. Ο Φάρος, το '62.

Ερ. Το '62.

Σ.Σ. Το '62. Είναι από εξήντα και πάνω οι δίσκοι και μεγάλοι και μικροί, αλλά θα σας πω ψέματα για τον αριθμό. Αν ήξερα ότι θα μου βάλετε αυτή την ερώτηση, ήθελα να πάρω την κατάσταση που μου έχει στείλει η ΑΕΠΠ με τον αριθμό των τραγουδιών των δίσκων για να σας πω συγκεκριμένα. Συγκεκριμένα πόσους δίσκους έχω γράψει.

Ερ. Ο τελευταίος σας δίσκος πότε βγήκε;

Σ.Σ. Πότε έβγαλα τον τελευταίο μου δίσκο;

- Σ.Χ. Είναι μερικά χρόνια.
- Σ.Σ. Είναι ο καινούργιος. Όχι... ναι.
- Σ.Χ. Όχι, χρόνια δεν είναι. Τα τελευταία δύο χρόνια είναι τα τελευταία τρία cd.
- Σ.Σ. Ναι, ναι.
- Σ.Χ. Το επανακυκλοφόρησανε.
- Σ.Σ. Τρία χρόνια, τρία χρόνια τώρα, τρία χρόνια.
- Ερ. Και στους δίσκους αυτούς βάζετε, από τότε μέχρι σήμερα, σ' αυτούς τους δίσκους βάζετε μόνο δικές σας συνθέσεις;
- Σ.Σ. Ναι, ναι, ναι. Ναι. Και διασκευή καμιά φορά. Αν έμπαινα σε κανενούς το πνευματικό χωράφι δε' να τότε ρωτήσω για να βάλω τη μουσική και το στίχο. Έβανα και το όνομά του.
- Ερ. Εσείς κύριε Μαρκογιάννη πώς ξεκινήσατε να μαθαίνετε λαούτο;
- Μ.Ι. (Γελάει)
- Ερ. Γιατί δεν πιάσατε λύρα; Ποιο ήταν το πρώτο σας ερέθισμα ας πούμε να μάθετε όργανο;
- Μ.Ι. Η ερώτησή σας είναι πολύ καλή και θα σας πω κι εγώ. Εγώ, ο μπαμπάς μου έπαιζε λύρα. Λύρα. Εμείς είμεθα εννιά αδέρφια, μεγάλη οικογένεια, έπαιζε λύρα, ναι, έπαιζε λύρα ο μπαμπάς μου κι ήτανε εκείνη την εποχή απ' τσι καλύτερους. Επήγαινε στα Σφακιά σε γάμους, επαρχία Αμαρίου, Μυλοποτάμου, όλο το νομό το Ρέθυμνο, πολύ λύρα. Λοιπόν. Εκεί τον παίρνανε το Σωματείο Κρητών στην Αθήνα. Κάθε τόσο τον παίρνανε κι έκανε ένα μήνα. Τότε κάνανε χορούς, το σαββατοκύριακο χορό του Σωματείου, κάνανε διάφορα γλέντια, ναι, και πήγαινε εκείνος, πληρωνόντανε καλά κι εμείς είχαμε ένα ωραίο μαγαζί μεγάλο, εκεί γινόνταν τα γλέντια εκεί, γάμοι, γιορτές, απόκριες, Πάσχα, τα πάντα.
- Ερ. Είχε μαγαζί η οικογένειά σας;
- Μ.Ι. Ναι. Στο Σπήλι, ναι, στο Σπήλι. Στο Σπήλι. Είχε μια και ο μπαμπάς μου...
- Ερ. Τι ήτανε; Καφενείο ήτανε;
- Μ.Ι. Καφενείο ήταν τότε, καφενείο.
- Σ.Χ. Ε, παλιά εκεί κάναν τα γλέντια.
- Μ.Ι. Κάναν τα γλέντια με τη ρακί, με τη βανίλια, με το λουκούμι. Δεν είχαν...
- Σ.Χ. Γκαζόζες...

Μ.Ι. Ήταν πιο καλά γλέντια αυτά. Και εν τω μεταξύ επήρε μια χρονιά ένα λαούτο κι ένα λουξ.

Ερ. Το φωτιστικό. Ναι.

Μ.Ι. Για να δουλέψει. Για το μαγαζί τώρα. Πήρε το λαούτο και αυτοί οι σύντεκνοί του, κανά δυο που ήτανε που τον βοηθούσανε με το μαντολίνο, είχαν μόνο μαντολίνα ήταν εκεί, δεν υπήρχε λαούτο στο Ρέθυμνο. Καμιά δυο-τρία ήτανε: ήταν ο Μαργαρίτης ο Μπαξεβάνης, ένας Ψήλος στην Επισκοπή και κάνα δυο νομίζω ήταν εδώ. Δεν τους γνώρισα όλους. Δηλαδή τον Ψήλο δεν τον γνώρισα εγώ, τον Μπαξεβάνη τότε γνώρισα βέβαια... ναι...

Μ.Γ. Και κρατούσε ο πατέρας σου με μαντολίνο.

Μ.Ι. Και παίζαμε με το λαούτο. Ναι. Δεν υπήρχαν λαούτα σε όλο το νομό Ρεθύμνου παρά μόνο στα Χανιά. Στα Χανιά υπήρχαν πολλά λαούτα: ήταν ο μακαρίτης ο Κουρτσουρέλης και άλλοι πολλοί που τους άκουγα. Λέει λοιπόν, μια μέρα ο μπαμπάς μου εργαζόταν την ημέρα, ξέρω 'γω, το βράδυ μετά τη δουλειά του να 'ρθει να φτιάξει το λουξ να ανοίξει, ναι. Δεν πηγαίναμε σε σπουδαία πράγματα, ε, κάτι φίλοι κάναν παρεάκια, να πιουνε καμιά ρακή, κανένα κρασί, ναι. Αυτός όμως εκαθόταν αμέσως μόλις άρχιζε κι αυτά κι έπαιζε τη λύρα. Αυτός μια μέρα να μην έπαιζε λύρα, θα πέθαινε, λέει, δεν μπορούσε να μην παίξει μια μέρα λύρα. Εγώ λοιπόν καθόμουν απέναντι και τον κοίταζα, τον περιεργαζόμουν, μ' άρεσεν βέβαια κι ένα βράδυ, όπως καθόμουνα, με φωνάζει και μ' λέει: «έλα να σου πω εδώ». Πάω λοιπόν και πλησιάζω μια καρέκλα απέναντί του, ναι, και φέρνει το λαούτο. Πιάνει και τη λύρα, την έπαιζε, στην άλλη την καρέκλα ήτο βέβαια και μου λέει: «εγώ», μου λέει «θα παίζω τη λύρα κι εσύ θα κάνεις το χεράκι σου έτσι». «Το χεράκι σου», μου λέει... Το θυμάμαι. Ναι. Λέω: «Δεν φτάνω του λέω, δεν φτάνω το λαούτο». Πρέπει να παίζω το λαούτο. Ναι, ωραία. Παίζει εκείνος, εγώ ένα μπάσο πολύ ωραίο χρόνο, στάνταρ. Στάνταρ. Ο πατέρας μου, λοιπόν, ξεκίνησε μεγάλη περιέργεια. Σου λέει τι γίνεται εδώ, τι γίνεται εδώ, ωραία. Πήγαμε, κοιμηθήκαμε στο σπίτι. Το πρωί μόλις εχάραξε η μέρα, ξυπνάει. Με σηκώνει κι εμένα και φέρνει τις δυο καρέκλες τα όργανα να ξαναπαίζουμε. Τώρα θα θυμάμαι τι έκανα εχτές; Και θα

- ξαναπαίξω έτσι; Και ξαναπαίζουμε πάλι, εγώ το ίδιο. Το ίδιο. Ε, αυτό ήτανε. Θα 'μουνε οχτώ χρονών θα 'μουνε τότε.
- Μ.Γ. Παιδί ήσουν. Έχω φωτογραφία αλλά να μη ξέρω να τήνε κρατάω.
- Μ.Ι. Τότε φοράγαμε πεδιλάκια και ξυπόλητα ήμασταν.
- Μ.Γ. Ήταν πέντε-έξι χρονών. Παιδί ήτανε και φορούσε πεδιλάκι.
- Μ.Ι. Ναι, λοιπόν, από εκεί και έπειτα μ' έπαιρναν στα γλέντια εμένα, δεν έπαιρναν κανέναν άλλον, ναι, πήγαίνα στο Δημοτικό, ετελείωσα το Δημοτικό, παίζαμε πολλά χρόνια μαζί. Σιγά - σιγά άρχισα και ένιωθα έβλεπα πώς τα παίζω και πατήματα και μετά ήρθε ο Σκορδαλός από την Αθήνα, είχε έναν αδερφό στην Αθήνα ο Σκορδαλός και πάει και παίζει. Μετά ήρθε στο χωριό κι έπαιζε λιγάκι λύρα εκείνος από την Αθήνα. Ε, και μετά άρχισα τη λύρα στο χωριό μαζί με τον μπαμπά μου, ξέρω 'γω, και μετά άρχισαμε και παίζαμε και μαζί. Παίζαμε και μαζί και παίζαμε όλη την Κατοχή παίζαμε και το 1946 βγάλαμε κι ένα δίσκο, ένα δίσκο, τον πρώτο δίσκο που έβγαλε ο Σκορδαλός τότε. Τον εβγάλαμε μαζί.
- Ερ. Πριν φτάσουμε εκεί, το λαγούτο ο πατέρας σας γιατί το αγόρασε εφόσον υπήρχε μαντολίνο;
- Μ.Ι. Γιατί... γιατί είναι καλύτερο όργανο. Το λαγούτο μεγάλη φωνή ας πούμε, άλλη μελωδία κι άλλη το μαντολίνο. Το μαντολινάκι δεν είναι για γλέντια, είναι πολύ ωραίο όργανο κι αυτό, όποιος το παίζει ωραία. Είναι ωραίο, ωραιότατο όργανο το μαντολίνο, αλλά το λαούτο είναι βοηθός της λύρας, δηλαδή είναι άλλο πράγμα το λαούτο.
- Σ.Σ. Πιο πλούσιο σε ήχο.
- Μ.Ι. Πλούσιο, να πούμε, ναι.
- Ερ. Εκείνα τα χρόνια η λύρα του πατέρα σας είχε γερακοκούδουνα;
- Μ.Ι. Όχι, δεν είχε γερακοκούδουνα. Δεν είχε τέτοια. Ήτανε καλή λύρα...
- Ερ. Στο καφενείο έπαιζε ο ίδιος μόνο ή έπαιζαν κι άλλοι;
- Μ.Ι. Ο ίδιος μόνο. Ναι, όχι, ε, μετά έπαιζε κι ο Σκορδαλός.
- Ερ. Όχι, όχι εσείς πριν ξεκινήσετε το λαούτο. Τώρα είμαστε στην εποχή πριν πιάσετε εσείς στα χέρια σας το λαούτο.
- Μ.Ι. Ναι, μόνο ο μπαμπάς μου.
- Σ.Σ. Δεν το συνόδευε κανένα μαντολίνο;

- M.I. Ήτανε κι ένας γεροντάκος, Κονδύλη τότε λέγανε κι έπαιζε εκεί πέρα και καμιά φορά τον συνόδευε κανά πεντοζαλάκι. Δεν έπαιζε άλλο, αλλά αυτός ήτανε.
- Ερ. Τον συνόδευε, λέει ο Σπύρος, κανέννας στο μαντολίνο;
- M.I. Ποιον;
- Ερ. Τον μπαμπά, τον πατέρα σας.
- M.I. Ναι, τον συνόδευε. Ναι, είχε κανά δυο ήταν στη λύρα και κανά δυο ζευγάρι στο μαντολίνο.
- Ερ. Θυμάστε τα ονόματά τους;
- M.I. Ήτανε ένας... δεν τα θυμάμαι. Κι ο Θεοδώρης, ο αδερφός του Θανάση τότε βοηθούσε. Αυτός τότε βοηθούσε πιο πολύ.
- Ερ. Όταν ήσασταν εσείς οχτώ χρονών παιδάκι;
- M.I. Ναι, ναι, ναι, βέβαια. Μικρό. Εγινόναντε πολλά γλέντια, τότε είχε πολλούς μερακλήδες στο χωριό μας. Ήταν ωραία και χορευτάδες να δείτε τι... τι γινότανε. Ναι, αυτό ήτανε που λέτε και εν τω μεταξύ εμείς έκανε η μαμά μου εννέα παιδιά. Εννέα παιδιά και είμαστε πέντε αγόρια. Όλοι παίζουμε όργανο. Όλοι, όλοι. Κι η αδερφή μου η δασκάλα έπαιζε μαντολίνο και αυτή και υποχρεωτικά γιατί στην ακαδημία διδασκανε και... το μαντολίνο από τότε να πούμε, αλλά παίζανε πολύ ωραία. Ε, αυτό ήτανε. Μετά...
- Ερ. Εσείς πώς και δεν ξεκινήσατε να μαθαίνετε λύρα;
- M.I. Εγώ; Δεν είχα κάποιο λόγο να μάθω λύρα, αφού στο λαούτο ήταν η δουλειά μου... τι δουλειά είχα με τη λύρα; Μ' άρεσε.
- Ερ. Σας άρεσε το λαούτο περισσότερο ή από ανάγκη επειδή ο πατέρας σας έπαιζε λύρα;
- M.I. Όχι, μ' άρεσε. Ναι. Εγώ δεν γνώριζα το λαούτο ακόμα, αλλά μετά που το 'πιασα, μ' άρεσε βέβαια. Μ' άρεσε πάρα πολύ. Και τώρα λύρα μπορώ να παίζω αλλά για να παίζεις ένα όργανο, πρέπει να 'χεις και τον αέρα του. Και μαντολίνο παίζω, ό,τι και να 'ναι, αλλά δεν είμαι γερός εγώ να ασχοληθώ με άλλα όργανα. Εμείς είχαμε γλέντια, γλέντια... Ναι.
- Ερ. Ξεκινήσατε να παίζετε με μπάσα;
- M.I. Ορίστε;
- Ερ. Με μπάσα ξεκινήσατε είπατε;

- M.I. Με μπάσο, βέβαια, μπάσο.
- Ερ. Και πότε αρχίσανε να παίζετε...;
- M.I. Ύστερα από δυο - τρία χρόνια αρχίσα κι έπαιζα δάκτυλα.
- Ερ. Παίζατε ό,τι και η λύρα;
- M.I. Έντεκα δώδεκα χρονών.
- Ερ. Ό,τι έπαιζε και η λύρα αρχίσατε να παίζετε μετά;
- M.I. Ναι, όταν έπαιζε και η λύρα.
- Ερ. Ό,τι έπαιζε και η λύρα;
- M.Γ. Ό,τι έπαιζεν η λύρα;
- M.I. Ε, βέβαια ό,τι έπαιζεν η λύρα. Ναι. Ε, προπαντός στα συρτά. Ε, πεντοζάλια, σούστες και καστρινό, ας πούμε, δεν παίζουν πατήματα, μόνο μπάσο.
- Ερ. Ναι.
- M.I. Ναι.
- Ερ. Πατήματα όπως είπατε παίζατε μόνο στα γρήγορα κομμάτια;
- M.I. Όχι, ο συρτός δεν είναι πολύ γρήγορος, είναι χορευτικός. Ναι. Πιο εύκολος ο συρτός ας πούμε και στα πεντοζάλια. Παίζει και στα πεντοζάλια. Σιγά - σιγά παίζαμε και στα πεντοζάλια. Εγώ όλα τα πεντοζάλια τα 'παίζα κι από τότε.
- Ερ. Σε ποια ηλικία βγάλατε έτσι ένα γλέντι και είπαν «α, τι είναι τούτος»;
- M.I. «Τι είναι»;
- (Γελάει)
- Από τη στιγμή που πηγαίναμε στα χωριά με τον πατέρα μου, φωτογραφίες να δείτε, ο κόσμος τρελαινότανε όταν... να βλέπει ένα μικρό παιδάκι να παίζει λαούτο. Λαούτα δεν υπήρχανε πουθενά και τρελαινόταν ο κόσμος. Κοιμόμουνα μια φορά και με χτυπάγαν με το δοξάρι.
- Σ.Χ. (Γελάει)
- M.Γ. Γλέντι κάνανε και μου λέει πως ο Κοπελάκης να ξέρεις... πως το 'φερε ο πατέρας του να παίζει λαγούτο. Μικρό ήταν ακόμα.
- M.I. Αλλά γλέντια, γλέντια! Κούραση. Παίζαμε όλη νύχτα εκεί. Τότε γίνονταν τα γλέντια, δεν υπήρχαν ούτε αυτοκίνητα, ούτε τίποτα κι ερχόνταν και από τα χωριά και καθόνταν μέχρι το πρωί εκρατούσε το γλέντι στο γάμο το Σάββατο και τη Κυριακή το βράδυ. Καμιά φορά και τη Δευτέρα που

βγάζανε τα προικιά εγλεντούσαν όλη την ημέρα και το βράδυ ακόμα. Κρατούσε ο γάμος τρεις μέρες, τέσσερις μέρες προπαντός στα χωριά που πηγαίναμε.

Σ.Σ. Μεροκάματο σας έδινε ο πατέρας σας;

Μ.Ι. Εμένα; Μεροκάματο;

Μ.Γ. Τότε παιδί μου δεν ήτανε τέτοια.

Μ.Ι. Άμα άρχισα και γυρνούσα που παίζαμε με πάρα πολλούς μετά, επήραμε πολλά λεφτά στο σπίτι.

Μ.Γ. Εκείνη την εποχή δεν ήταν έτσι παιδί μου.

Σ.Σ. Εδουλεύαμε για το σύνολο. Κι εγώ δούλευα για το σύνολο μέχρι που παντρεύτηκα. Μέχρι το 1967 που παντρεύτηκα εδούλευα για την οικογένεια.

Σ.Χ. Παλιά έτσι ήτανε.

Σ.Σ. Παλιά έτσι κάναμε παλιά όλοι.

Σ.Χ. Να παντρέψουνε τις αδερφές τους.

Σ.Σ. Να προσφέρουμε στην οικογένεια, έπρεπε. Άμα είχες αδερφάδες να παντρέψεις, να βοηθήσεις τον πατέρα σου.

Σ.Χ. Τώρα δεν υπάρχει αυτό και δεν το ξέρουν αυτά.

Σ.Σ. Τώρα αυτά σας φαίνονται παιδιά σαν παραμύθια.

Σ.Χ. Τώρα οι γονείς οι καημένοι μόνο πληρώνουνε μέχρι να τα παντρέψουνε.

Ερ. Ε, βέβαια. Τώρα είναι διαφορετικά τα πράγματα. Όχι, μας ενδιαφέρει πολύ και η κυρία Γεωργία διότι είχε δει δίπλα σας τόσα πράγματα, τόσα γλέντια, τόσους ανθρώπους που έχει να πει κι αυτή σίγουρα πολλά πράγματα. Μόνο να μη μιλάμε όλοι μαζί γιατί το μικρόφωνο γράφει θόρυβο μετά και δεν ακούγεται κανένας. Μόνο αυτό.

Μ.Ι. Ναι, αυτό.

Ερ. Κύριε Μαρκογιαννάκη εσείς με ποιους μουσικούς συνεργαστήκατε; Να τους πάρουμε από παλιά και να προχωρήσουμε μέχρι σήμερα.

Μ.Ι. Πρώτα-πρώτα με τον πατέρα μου. Συνεργαστήκαμε πέντε - έξι - οχτώ χρόνια. Μετά ήρθεν ο Σκορδαλός κι άρχισε κι έπαιζε εκείνος και πηγαίναμε μαζί στα γλέντια. Ναι, και παίζαμε με τον Σκορδαλό επαίζαμε, πριν την Κατοχή αρχίσαμε και παίζαμε μέχρι το 1959 που αρχίσαμε με το

Σηφογιωργάκη παίζαμε. Αλλά εγώ είχα παίξει και πριν με πάρα πολλούς πριν το Σηφογιωργάκη. Ο Σκορδαλός ήταν στην τράπεζα, ήταν υπάλληλος στην τράπεζα και δεν πήγαινε πολλές φορές στα γλέντια. Αλλά ήτανε τόσοι πολλοί λυράρηδες και λαούτα δεν υπήρχανε. Όλοι με ζητάγανε, με ζητάγανε. Πηγαίναμε Ηράκλειο σε πόσα μέρη, και μικρό παιδάκι, μικρό παιδάκι.

Ερ. Κατ' αρχήν συνεργαστήκατε με μουσικούς απ' όλη την Κρήτη; Και απ' τα Χανιά; Και απ' τη Σητεία;

Μ.Ι. Σχεδόν ναι. Και απ' τα Χανιά και από Ηράκλειο. Σχεδόν απ' όλη την Κρήτη, ναι, ναι.

Ερ. Θέλετε να μας πείτε ονόματα από παλιά μέχρι σήμερα;

Μ.Ι. Να σας πω. Στο Ρέθυμνο είπαμε ο πατέρας μου, ο Σκορδαλός, με τη σειρά τώρα: ένας Σταματογιαννάκης, ο Καλογριδής, Καλογριδής... ο Κλάδος, ο Κλάδος, ένας Ηρακλής Σταυρουλάκης απ' το Ηράκλειο ήταν, απ' την Επισκοπή Πεδιάδος παίζανε βιολί, αλλά ωραίο βιολί και είχε πάρα πολύ δουλειά αυτός. Σε όλο το Ηράκλειο. Ναι, είναι πάρα πολλοί λυράρηδες και δεν τους θυμάμαι. Πάρα πολλοί.

Ερ. Από τα Χανιά;

Μ.Ι. Κι από τα Χανιά είχα παίξει με ένα Μιχάλη Πλακιανό κάνα δυο φορές βέβαια, ένας άλλος πάλι... πώς λεγόταν μωρέ αυτός ο άλλος, πώς τον λένε...; Κι έπαιζαν ωραία λύρα κι αυτός. Δεν τον καλοθυμάμαι τώρα. Είχα παίξει και απ' τα Χανιά με πολλούς.

Ερ. Εσείς μαθαίνοντας λαούτο, σε ποιον θέλατε να μάθετε; Ποιος ήταν πρότυπό σας; Σας ποιον θέλατε να μοιάσετε σαν παιδάκι; Πιάσατε το λαούτο και σιγά - σιγά μαθαίνατε.

Μ.Ι. Ναι, τότε οι Κουτσορέληδες είχανε εκπομπή, πόσα χρόνια; Πολλά δεν θα 'ναι; Πολλά χρόνια βέβαια. Είχανε εκπομπή ο Κουτσορέλης ο Στέλιος με τον αδερφό του τον Γιώργο, αλλά ο αδερφός του ήταν στα Χανιά βέβαια, ναι, και είχαν το ράδιο κι όλος ο κόσμος πού να ακούει τίποτα άλλο τώρα. Ήταν μια φορά την εβδομάδα, τον μήνα, ναι, και τ' άκουγα και μ' άρεσε το λαούτο που παίζανε. Μ' άρεσενε κι εμένα γιατί κι εγώ που τ' άρχισα και το

‘παιζα μ’ άρεσε το λαούτο. Μ’ άρεσε πάρα πολύ. Και σιγά - σιγά, σιγά - σιγά...

Σ.Σ. Εδώ Γιάννη συγνώμη να σε διακόψω, να συνεχίσω, ο Γιάννης ο Μαρκογιάννης έβαλε τη δική του ταυτότητα στο λαούτο.

Μ.Ι. Ε...

Σ.Σ. Έβαλε τη δική του σφραγίδα, έβαλε τη δική του τεχνοτροπία απάνω στο λαούτο. Πρώτα απ’ όλα το λαούτο δεν εκουρδιζόταν όπως κουρδίζεται τώρα. Τα λαούτα τα κουρδίζαν τότε σαν το μαντολίνο. Όπως κουρδίζεται το μαντολίνο. Ο Γιάννης ο Μαρκογιάννης έβαλε, ανακάλυψε αυτό το κούρδισμα που έχει στο σημερινό λαούτο. Επάντρεψε τόσο πολύ το λαούτο με τη λύρα που κάποτε μου κάμανε μια ερώτηση ένας δημοσιογράφος και μου λέει: «τι είναι για σένα το λαούτο; Ήλιος ή φεγγάρι»; Ναι, ναι, ναι και του απάντησα ελεύθερα και το πιστεύω και ακόμα ότι χωρίς το λαούτο η λύρα δεν λέει τίποτα. Είπα λοιπόν ότι το λαούτο είναι ο ήλιος, διότι τόσο πολύ αν παίζει κακά ο λαουτιέρης, ο μπασαδόρος κατά τη κοινή έκφραση, ό,τι κι αν παίζει ο λυράρης, αριστοτέχνης να ‘ναι, θα παίζει κακά άμα δεν έχει καλό λαούτο. Άμα είναι ο λυράρης κακός κι ο λαουτιέρης καλός, θα παίζει καλά ο λυράρης. Εγώ την αλήθεια μου αρέσει να τη λέω γι’ αυτό λοιπόν ονομάτισα το λαούτο ήλιο και τη λύρα φεγγάρι. Ναι μεν είναι το πρώτο όργανο η λύρα, το δεχόμαστε όλοι αυτό, αλλά εξηγώ: είναι κακός ο μπασαδόρος; Αν είναι αριστοτέχνης ο λυράρης, κακά θα παίζει, δεν μπορεί να παίζει. Όταν ο μπασαδόρος είναι καλός και κακός ο λυράρης, ο λυράρης θα παίζει καλά γιατί έχει καλό λαούτο.

Μ.Ι. Ε... βέβαια... ε...

Σ.Σ. Είναι δηλαδή η λύρα με το φορτίο εκεί πέρα ογδόντα τοις εκατό το βάρος εις το λαούτο και είκοσι τοις εκατό στη λύρα.

Ερ. Παλιότερα είχανε ένα λαούτο κύριε Σπύρο;

Μ.Ι. Ένα λαούτο.

Σ.Σ. Τα δυο λαούτα θα μου επιτραπεί να πω πως τα πρωτόβαλα εγώ για το ποσοστό, διότι άμα είναι δυο όργανα δεν θεωρείται ορχήστρα. Άμα είναι τρία όργανα, θεωρείται ορχήστρα και έχει το δικαίωμα ο εργοδότης να βάλει συν... το λογαριασμό που θα κάνει δεκαπέντε τοις εκατό επιπλέον, τα

οποία αυτά τα δεκαπέντε τοις εκατό τα παίρνει η ορχήστρα. Το καταλάβατε αυτό;

Ερ. Αυτό από ποιο νόμο και μετά, από ποια χρονιά;

Σ.Σ. Είναι αγορανομική διάταξη αυτό.

Ερ. Από πότε και μετά εφαρμόστηκε;

Σ.Σ. Αυτό εφαρμόζεται ελεύθερα αυτό το πράγμα, αλλά εμείς δεν το ξέραμε και πηγαίναμε οι δυο. Αδιάφορο εμείς βέβαια ότι πληρωνόμεθα από τους εργοδότες, αλλά για να πάρεις δίκαια το ποσοστό και νόμιμα πρέπει να είναι τρία όργανα απάνω στο πάλκο.

Ερ. Αυτό μιλάτε τώρα για τα κέντρα.

Σ.Σ. Για τα κέντρα, για τα πανηγύρια.

Μ.Ι. Σε γάμους όμως...

Σ.Σ. Σε γάμους, σε βαφτίσεις, σε ιδιωτικής φύσεως εργασίες όχι, δεν παίρνεις τίποτα.

Μ.Ι. Πόσα χρόνια παίζουμε οι δυο μας τώρα; Πόσα χρόνια παίζαμε κι ακόμα... και με το Σκορδαλό δύο παίζαμε.

Ερ. Εσείς οι δυο όταν παίζετε χρειάζεστε και τρίτον;

Σ.Χ. Όχι, στην ουσία όχι.

Μ.Ι. Όχι. Δεν χρειάζομαστε. Τώρα επειδή... Τέλος πάντων.

Σ.Σ. Τώρα τα νέα παιδιά, οι νέοι καλλιτέχνες, ναι μεν, είναι πολύ ωραία η εμφάνισή τους πάνω στο πάλκο να βλέπεις πέντε άτομα, σαν εμφάνιση ωραιότατη, άψογη, αλλά σαν ακουστική τίποτα. Διότι δεν καθαρίζει τίποτα, ακούς ένα ουουουου, τα πολλά όργανα. Δεν θέλει η λύρα πολλά όργανα. Θέλει δυο λαούτα ή ένα λαούτο και μια κιθάρα κι ένα μαντολίνο να πλουτίσει κατά κάποιο τρόπο τον ήχο, αλλά δεν θέλει πολλά όργανα, αυτά τα τουμπελέκια που βάνουνε τώρα και καταχτυπούνε. Εδώ πρέπει να κάνουμε μια παρένθεση, μια εξήγηση. Αυτά τα έβαλε ο πρώτος λυράρης που υπήρχε τότε στην Κρήτη, ο Χαρίλαος ο Πιπεράκης...

Μ.Ι. Στην Αμερική ήταν αυτός.

Σ.Σ. Ναι, ο λεγόμενος Χαρίλαος εν ελλείψει λαούτου. Έβαλε τότε τουμπελέκια ντάκα-ντούκα, ντάκα-ντούκα για να του κρατούνε μπάσο στην Αμερική.

Μ.Ι. Στην Αμερική ήταν αυτός.

- Σ.Σ. Στην Αμερική. Δεν τα 'βαλε εδώ πέρα στην Ελλάδα, γιατί άμα πάρουμε τη δισκογραφία σωστά θα ακούσουμε, θα ακούσουμε πρώτα Ροδινό με Μπαξεβάνη ο οποίος εγράψανε λύρα - λαούτο, άψογη μουσική, αριστούργημα μουσική χωρίς να έχουνε μέσα ντάκα-ντούκα, ντάκα-ντούκα αυτά τα τουμπελέκια που βάνουνε. Γιατί αυτά εγώ τα θεωρώ ξενόφερτα όργανα στην κρητική μας μουσική παράδοση.
- Ερ. Παλιά εσείς θυμάστε να παίζανε με δυο λαούτα;
- Σ.Σ. Όχι. Ποτέ.
- Μ.Ι. Όχι. Ποτέ, ποτέ. Μπα... Εμείς πρώτα-πρώτα πόσους δίσκους τσι έχουμε βγάλει είναι όλοι μαζί. Μόνο καμιά φορά σε καλαματιανά έχει βάλει ακορντεόν. Ναι. Με το μακαρίτη το Σκορδαλό έχουμε βγάλει τσι μεγαλύτερες επιτυχίες. Αυτά είναι έργα, δεν είναι να τα λέω εγώ ή ο Σπύρος, αυτά είναι έργα. Υπάρχουν αυτά τα έργα. Λύρα - λαούτο. Και ν' ακούσεις η λύρα έπαιζε πράματα... Αλλά μόνο τελευταία-τελευταία επειδή το πήραν όλοι έγινε αυτό το πράγμα.
- Ερ. Και πάλι με το Σκορδαλό παίζατε οι δυο σας.
- Μ.Ι. Οι δυο μας, οι δυο μας.
- Μ.Γ. Οι δυο τους, ναι.
- Ερ. Δεν βάζατε κάποιον άλλο, τρίτο όργανο;
- Μ.Ι. Όχι, τα δυο όργανα.
- Σ.Σ. Να ρωτήσω κάτι. Κύριε Σπύρο για εσάς τον λυράρη τι έπρεπε να έχει ένας λαουτιέρης για να 'ναι καλός;
- Σ.Σ. Δεν εκατάλαβα την ερώτηση.
- Σ.Σ. Τι έπρεπε να έχει ένας λαουτιέρης για να είναι καλός σε εσάς τον λυράρη που παίζατε; Τι θέλατε να έχει ο λαουτιέρης;
- Σ.Σ. Να είναι κατατοπισμένος γύρω από το όργανο που παίζει.
- Μ.Ι. Να βοηθάει τη λύρα.
- Σ.Σ. Να είναι γνώστης της μουσικής, του λαούτου που παίζει. Ό,τι παίζει, να το κατέχει. Είχα εγώ και μπασαδόρο που δεν εκάτεχε ο άνθρωπος και μου κρατούσε μπάσο απάνω-κάτω. Απάνω-κάτω για να μην είναι η λύρα μόνη της. Κατάλαβες; Πρέπει λοιπόν να είναι κατατοπισμένος ο λαουτιέρης γύρω από την κρητική μουσική, να το μελετάει το όργανο ούτως ώστε να

μπορεί να βοηθήσει με τον άλφα ή τον βήτα τρόπο τον λυράρη αφού θα τον καλέσει να συνεργαστούνε.

Σ.Σ. Προτιμάτε να σολάρει ο λαουτιέρης; Να παίζει δηλαδή αυτό που παίζεται κι εσείς;

Σ.Σ. Ε, βέβαια!

Μ.Ι. Βέβαια, αυτό είναι.

Σ.Σ. Βέβαια. Αλλά επειδή λεγόμαστε λαϊκοί μουσικοί και μπαίνουνε και τα λαούτα σε αυτό το δρόμο, γιατί λεγόμαστε λαϊκοί μουσικοί; Γιατί δεν έχουμε καλούπια. Δε μπαίνουμε σε καλούπι. Εγώ θα παίξω μια στροφή παράδειγμα από το Φάρο θα το παίξω, κάθε φορά που θα επαναλάβω το ίδιο γύρισμα ή θα του προσθέσω ή θα του αφαιρέσω μία νότα ή δυο νότες. Γι' αυτό λεγόμαστε και λαϊκοί μουσικοί, δεν μπαίνουμε στα καλούπια. Δεν μπορούμε να διαβάσουμε παρτιτούρα όσες φορές παίζουμε το κάθε γύρισμα να είναι το ίδιο. Γι' αυτό λεγόμαστε και λαϊκοί μουσικοί. Γιατί κάθε φορά το παίζουμε διαφορετικό: ή αφαιρούμε ή προσθέτομε.

Ερ. Για να μείνουμε λίγο στο λαούτο, αυτό που λέγαμε, κύριε Γιάννη γιατί αλλάξατε το κούρδισμα;

Μ.Ι. Ε;

Ερ. Το κούρδισμα γιατί το αλλάξατε;

Μ.Ι. Αυτό το κούρδισμα... ήταν για τη λύρα αυτό το κούρδισμα. Ναι. Κι αυτό το κούρδισμα. Είναι κι άλλα κούρδισματα, αλλά στη λύρα είναι αυτό το κούρδισμα.

Ερ. Εσείς πώς κουρδίζετε;

Μ.Ι. Ναι.

Ερ. Πώς κουρδίζετε;

Μ.Ι. Πώς; Με το μυαλό. Δεν έχει μηχανάκι και κολοκύδια. Απ' την Αμερική έφερα εγώ τρία μηχανάκια τα οποία τα πούλησα.

Σ.Σ. Ο ίδιος είναι μηχανάκι!

Ερ. Κύριε Γιάννη να το ξεκαθαρίσουμε. Είπε ο κύριος Σπύρος προηγουμένως ότι ήσασταν ο πρώτος που άλλαξε το κούρδισμα.

Μ.Ι. Ναι.

Ερ. Και από κούρδισμα μαντολίνου, το λαούτο έγινε διαφορετικό.

- Σ.Σ. Λαούτο, ναι.
- Ερ. Δηλαδή τι αλλάξατε και γιατί το κάνατε θέλω να μου πείτε;
- Μ.Γ. Για να πηγαίνει στη λύρα.
- Μ.Ι. Εδώ για να ταιριάζει. Η λύρα κουρδίζει το λαούτο. Στο κούρδισμα το... Ε, τώρα το κουρδίζουμε με το διαπασών καμιά φορά επειδή είναι αυτό το κούρδισμα ούτε ψηλό ούτε χαμηλό. Αλλά βέβαια καμιά φορά το κουρδίζαμε και πιο ψηλά απ' το διαπασών. Ναι. Αυτό το κούρδισμα είναι για τη λύρα, για τη λύρα. Κατάλαβες;
- Ερ. Παλιά δηλαδή το κούρδισμα του λαούτου που ήταν σαν το μαντολίνο;
- Σ.Σ. Ακριβώς!
- Ερ. Τι; Δεν ταίριαζε με τη λύρα;
- Μ.Ι. Ε, δεν ταίριαζε. Μα ταιριάζει πιο καλά, πιο πολύ ταιριάζει μ' αυτό το κούρδισμα η λύρα δηλαδή.
- Σ.Σ. Μουσικά, δεν μπορώ να σας το εξηγήσω μουσικά. Δηλαδή το λαούτο έχει τέσσερις χορδές, σαν το μαντολίνο, οχτώ κόρδες. Λοιπόν, το λαούτο εκουρδίζετο εις το Μι, μια νότα που λέγεται Μι και μετά επηγαίναμε εις τη Ρε..., εις τη Λα θα πω, στη Ρε και στη Σολ.
- Ερ. Προς τα πίσω πάτε; Ανεβαίνατε προς τις απάνω χορδές.
- Σ.Σ. Ανεβαίναμε απάνω. Το λαούτο ο Γιάννης το ανακάλυψε το κούρδισμα και το κούρδισε τη δεύτερη κόρδα εις το Μι. Δεν ξέρω αν με καταλαβαίνεις. Δεν μπορώ να στο εξηγήσω μουσικά.
- Ερ. Δηλαδή το Λα το έκανε Μι;
- Σ.Σ. Το Λα έκανε Μι, ακριβώς. Το Λα έκανε Μι εις την πρώτη χορδή του λαούτου. Η πρώτη χορδή του λαούτου.
- Μ.Ι. (Γελάει)
- Σ.Σ. Η δεύτερη χορδή του λαούτου όταν πατήσω κέντρο είναι όπως τη λύρα, στο κέντρο του λαούτου. Βγάλε Γιάννη το λαούτο, αξίζει να κάνουμε εδώ πέρα μια εξήγηση στα παιδιά.
- Ερ. Ναι, ναι. Πρέπει να το δούμε αυτό.
- Μ.Ι. Ένα λεπτό! Τα όργανα που φτιάχνανε δεν ξέρανε να βάνουν τα πατήματα που λέγαμε εμείς. Τα πατήματα. Το λαούτο έχει έντεκα πατήματα, τα οποία γίνονταν μια φορά με ορμίδι το λέγαμε μεταξύτό ένα σπαγγάκι

- ψιλό, αλλά γερό, μεταξωτό. Τώρα βάζουμε νάιλον, αυτό που ψαρεύουμε, πώς το λένε;
- Ερ. Πετονιά.
- Μ.Ι. Ναι, πετονιά αυτό θα βάνουμε. Έχει έντεκα πατήματα. Λοιπόν, πρέπει να κάμεις το κούρδισμα στην τρίχα που λέει, το κούρδισμα είναι ένα χιλιοστό, να μην είναι καλά η κόρδα δεν γίνεται.
- Ερ. Βέβαια.
- Μ.Ι. Κι εγώ το ξέρω κι ο Σπύρος κι όσοι μπορούν να το ξέρουν αυτό το πράγμα. Τώρα είναι πολλοί που δεν μπορούν να κουρδίσουν ακόμα καλά - καλά. Και ύστερα το πρώτο πράγμα στο όργανο είναι το κούρδισμα. Γιατί είναι η ωραιότερη μελωδία να είναι κουρδισμένο το όργανο. Μια κόρδα να είναι ξεκούρδιστη λίγο, παίζεις και δεν γίνεται αυτό το πράγμα.
- Ερ. Κύριε Γιάννη, θα μας το δείξετε αυτό λίγο γιατί είναι σημαντικό;
- Μ.Ι. Ναι.
- Ερ. Χωρίς λύρα πώς θα κουρδίσει;
- Ερ. Να μας δείξει το κούρδισμά του.
- Σ.Σ. Έλα, σήκω, σήκω.
- Ερ. Στο τέλος εγώ λέω να μην φύγουμε τώρα.
- Μ.Ι. Κατάλαβες; Το σπουδαιότερο πράγμα είναι το κούρδισμα.
- Ερ. Εγώ δεν έχω καταλάβει γιατί έκανε την αλλαγή.
- Ερ. Για να ταιριάζουν οι φωνές. Να μην είναι Μι - Λα - Ρε - Σολ, να είναι Λα - Ρε - Σολ - Ντο.
- Μ.Ι. Εμείς από νότες δεν έχουμε ιδέα, δεν έχουμε καμία ιδέα από νότες, αλλά σας λέω εμένα καμιά φορά κάνουμε άλλο κούρδισμα και δεν μαρτυρά ας πούμε ένας μπερντές, ένα πάτημα. Θα το κουνήσω, θα το βρω εκεί πάνω στάνταρτ, απάνω εκεί, αλλιώς δεν γίνεται, δεν μαρτυράει, είναι ασυμφωνία της μουσικής ας πούμε. Πολύ κακό πράγμα.
- Ερ. Εντάξει, στο τέλος μόλις τελειώσουμε θα μας δείξετε.
- Μ.Ι. Το σπουδαιότερο πράγμα είναι το κούρδισμα. Σε όλα τα όργανα, σε όλα τα όργανα. Εδώ βλέπετε εκεί είναι η ορχήστρα εκατό, εκατόν τριάντα όργανα συναυλία με ορχήστρες μεγάλες, ένα όργανο να είναι ξεκούρδιστο μέσα φαίνεται. Αμέσως το ανακαλύπτουν και το κουρδίζουν. Δεν είναι. Όλα τα

όργανα στον κόσμο, όχι εμείς... πρέπει να είναι... Είδες το αλφάδι που το βάζεις; Και κάνεις μια τρίχα έτσι και δεν είναι ντάξει, κάνεις έτσι... πρέπει να είναι στη θέση του, που λέει και η παροιμία, αυτό είναι και το κούρδισμα. Το σπουδαιότερο πράγμα είναι το κούρδισμα. Κι ύστερα η τέχνη και το παίξιμο και όλα.

Ερ. Κύριε Μαρκογιαννάκη, πότε συναντιέστε εσείς οι δυο;

Μ.Ι. Πότε;

Ερ. Πότε συναντιέστε;

Σ.Σ. Ε, τώρα, άμα σταμάτησα τη δουλειά κι ύστερα.

Μ.Ι. Τότε κάθε μέρα μαζί.

Σ.Σ. Για πρώτη φορά;

Μ.Γ. Τότε ήταν πιο πολύ μαζί παρά με τις γυναίκες.

Ερ. Πρώτη φορά πότε συναντιέστε εσείς οι δυο; Πότε βλέπετε για πρώτη φορά; Πότε γνωρίζετε;

Σ.Σ. Από πότε γνωριζόμαστε.

Ερ. Από πότε γνωρίζετε; Πώς γίνεται αυτό;

Σ.Σ. Εγώ τότε γνώριζα απ' το '45.

Μ.Ι. Εγώ σε ήξερα όμως μια ολιά, Σπύρο. Ερχόνταν ο Σπύρος εδώ στα γλέντια που παίζαμε εδώ με τον Σκορδαλό και με τους λυράρηδες, ναι, κι ερχόταν στα γλέντια ναι και δεν είχαμε γνωριστεί. Εμένα γνωριστήκαμε στη Βάθης.

Σ.Σ. Όχι. Γιάννη στ' Αγαλιανού. Γνωριστήκαμε στ' Αγαλιανού, στο σπίτι μας.

Μ.Ι. Ναι, πριν.

Σ.Σ. Ναι, βέβαια όταν είχε παίξει ο Σπυριδός με τον πατέρα σου.

Μ.Ι. Μου τηλεφωνεί για τη βάφτιση. Πήγαμε στη βάφτιση, παίζαμε στη βάφτιση. Ένα γλέντι μέχρι πρωιάς. Εβάφτιζε ένας υπουργός. Ήτανε Εμπορικής Ναυτιλίας, Σταύρος Μπίρης. Άμα ήταν καμιά τριακόσια άτομα κι ήταν και καμιά... πόσους να ήτανε στο τραπέζι, μα ένα τραπέζι! Βασιλικό τραπέζι που λέει η παροιμία. Ναι, ένα ωραίο γλέντι, ναι. Το πρωί λοιπόν φεύγαμε και από εκεί είναι κοντά το χωριό. Πάμε στο Σπήλι στο χωριό μας είναι τέσσερα - πέντε χιλιόμετρα. Μετά το γλέντι το πρωί πάμε στο σπίτι, μας κάνει η μαμά μου ένα καφέ με παξιμάδι και μου λέει και

μου λέει «έχω ένα γάμο στα Καρίνες, την Κυριακή. Να πάμε»; «Να πάμε», του λέω. Πάμε κι εκεί μεγάλος γάμος, καλός γάμος. Και μετά του λέω κι εγώ: «Ξέρω ένα φίλο μου κι έχει κέντρο στα Χανιά, δες να πάμε να παίξουμε»; Μου λέει «να πάμε». Πάμε στα Χανιά στα «Καναρίνια», το οποίο υπάρχει ακόμα αυτό το μαγαζί, ναι, και τι έγινε ας πούμενε; Μετά συνέχεια όταν βγαίναμε γινότανε σεισμός. Γλεντούσε τότε ο κόσμος, αλλά είχαμε γλέντια σε όλη την Κρήτη. Δεν ήταν και πολλά όργανα τότε, ούτε καλά, ούτε κακά.

(Γελάει)

Σ.Σ. Ήτο και τότε.

Ερ. Για να καταλάβω: η πρώτη συνάντηση είναι σε μία βάφτιση;

Μ.Ι. Ναι.

Σ.Σ. Ναι.

Ερ. Όπου παίζει ποιος; Ποιοι είναι οι οργανοπαίχτες;

Μ.Ι. Εμείς είμαστε!

Σ.Σ. Εμείς είμαστε!

Ερ. Ποιοι;

Μ.Ι. Εμείς παίζαμε στη βάφτιση.

Σ.Σ. Ο Σηφογιώργης κι ο Μαρκογιάννης.

Ερ. Ναι, αλλά πιο πριν πού είχατε γνωριστεί για να παίζετε παρέα;

Σ.Σ. Δεν είχαμε παίζει ποτέ, εγώ τότε γνώριζα γιατί έπαιζε με τον Θανάση.

Μ.Ι. Εγώ δεν τον γνώριζα τον Σπύρο.

Σ.Σ. Ο Γιάννης όμως δεν με γνώριζε εμένα.

Ερ. Πώς ανεβήκατε; Πώς πήγατε και οι δυο σας στη βάφτιση;

Σ.Σ. Εξήγώ, λέω στην συνέντευξη ότι όταν με κάλεσε εμένα ο Σήφης ο Σηφάκης να παίζω εις τη βάφτιση του στη Λαμπινή, λέω «εγώ ντρέπομαι να το πω του Μαρκογιάννη γιατί ποιος να πλησιάσει το Μαρκογιάννη τότε να του πει να παίξει με έναν άγνωστο»; Δεν με κάτεχε απ' την επαρχία μου. Λέω «θα το πεις εσύ», του λέω. Του Σήφη του Σηφάκη απού είχε το κοπέλι «θα το πεις εσύ», του λέω. Ο Σήφης το 'πε του Γιάννης. Και πήγαμε λοιπόν εις τη βάφτιση στη Λαμπινή. Του άρεσεν η λύρα μου. Γιατί παρακολουδούσε με τον Θανάση και δίσκους απού θέλαν να βγάλουνε ο

Γιάννης με τον Θανάση και ό,τι έπαιζε του άρεσε. Ναι και κάναμε λοιπόν αυτό το γλέντι που βάφτιζε ο Μπίρης μέχρι το πρωί. Το πρωί γυρίσαμε στο Σπήλι. Ε, γνωριστήκαμε τότε, δεδήκαμε. Είχα κι ένα γάμο. Ήτονε Τετάρτη ήταν η βάφτιση, καθημερινή τότε.

Μ.Ι. Μοιράσαμε και τα λεφτά που είχαμε βγάλει.

Σ.Σ. Είχαμε και την Κυριακή το γάμο γιατί οι γάμοι τότε δεν γίνονταν Σάββατο αφού γίνονται τώρα, οι γάμοι γίνονταν την Κυριακή. Και δε' πάμε εμείς στο γάμο από το Σαββάτο. Επηγαίναμε λοιπόν στο γάμο, πήγαμε στις Καρίνες, μετά απ' τις Καρίνες επήγαμε... και μετά μου λέει ο Γιάννης ότι έχω ένα φίλο στα Χανιά, Λευτέρης Ζαριδάκης λέγεται και έχει και ένα κέντρο «Καναρίνια» το λένε να πάμε να παίξουμε. «Θες να πάμε να παίξουμε»; Λέω «πάμε να παίξουμε». Κι έγινε το έλα να δεις. Από εκεί ξεκίνησε η δουλειά, αλλά παράλληλα εδούλευε και με τον Θανάση, αλλά δεν μ' αφήνει όμως εμένα μόνο μου. Δεν μ' άφηνε μόνο. Θε' να φέρει τον Βαγγέλη, τον αδερφό του από την Αθήνα. Δεν μ' άφηνε γιατί: υπάρχει να την πω καλοπροαίρετη ή και κακοπροαίρετη και τα δυο μαζί η ζήλια εις τους καλλιτέχνες, δηλαδή όταν δεν έχεις τον Μαρκογιάννη με καλείς εμένα; Δηλαδή όταν δεν θα σου έρθει ο Μαρκογιάννης με καλείς εμένα; Ε, δεν έρχομαι. Κατάλαβες;

Ερ. Ναι.

Σ.Σ. Υπήρχε ακόμα αυτό το πράγμα, τότε. Τώρα δεν ξέρω, γιατί τόσα χρόνια που δεν έχω αφήσει τη δουλειά, δεν γνωρίζω αν υπάρχει. Λοιπόν, δεν μ' άφηνε ποτέ μόνο. Αλλά μου κατεβάζει τον Βαγγέλη απ' την Αθήνα. Μάλιστα για να συνεχίσουμε, για να συνεχίσουμε τη συνεργασία μας... εγώ δίνομαι πολύ εύκολα στους ανθρώπους. Δεν έχω κάνα κόμπλεξ κατωτερότητας να ζηλέψω τον άλφα, τον βήτα, τον γάμα καλλιτέχνη. Εγώ τους λατρεύω όπως έχουν, δεν με πειράζει. Ναι, λοιπόν. Κι έτυχε κάποτε μια βάφτιση πολύ σπουδαία εις το Μέσα Αμάρι. Εδούλευε τότε ο Γιάννης με τον Θανάση όπου 'θελε τύχει καλό γλέντι ήθελε να καλέσει τον Θανάση και 'θελα μου πάρει εμένα τη δουλειά. Αλλά μου φέρνει όμως τον Βαγγέλη. Αλλά για στάσου λέω, κάποια στιγμή ο Βαγγέλης δεν μπορεί να κατέβει από την Αθήνα, τι γίνεται; Εγώ ξεκινώ καριέρα. Ο Θανάσης δεν

έχει ανάγκη τη λύρα γιατί είναι υπάλληλος στην τράπεζα και εκείνη τη φορά λοιπόν σ' αυτή τη σπουδαία βάφτιση καλούνε τον Σκορδαλό εις τα Ακούμια σ' ένα γάμο κι επειδής ήτونه κάτι φίλοι του Σκορδαλού από τη Μεσαρέ εις τα Ακούμια στο γάμο που 'ναι καλεσμένοι μου παίρνει το Μαρκογιάννη. Μου παίρνει το Μαρκογιάννη και τότε δεν μπορούσε να κατέβει ο Βαγγέλης από την Αθήνα και πήγα και ήβρηκα έναν λαουτιέρη εδώ πέρα στο Ρέθυμνο και του λέω: «θα 'ρθεις να παίξουμε σε μια βάφτιση στο Αμάρι»; Λέει: «θα μου δώσεις τρία χιλιάρικα, τέσσερα», δεν θυμούμαι πόσα μου 'πε για να 'ρθω. «Σου 'φυγε ο Μαρκογιάννης θα με πάρεις εμένα». Λέω: «πάρε τα, θα στα δώσω». Τόνε πήρα λοιπόν, μου καταχτύпанε το λαούτο και τότε είχαμε μια συνάντηση εδώ πέρα στο Ρέθυμνο με το Σταυριδάκη, με το Θανάση, και του λέω: «αγαπητέ μου Θανάση δεν θέλω να μπω», γιατί είναι συγγενείς με τον Σκορδαλό (εννοεί ο Μαρκογιάννης), «δεν θέλω να μπω ανάμεσά σας, αλλά εσύ δεν έχεις ανάγκη τη λύρα. Εγώ όμως ξεκινώ καριέρα. Ξέρεις πού θα πάω, γιατί έχεις πρωτοπάει εσύ από εμένα στ' Αμάρι και ξέρω κι εγώ πού θα πας. Αλλά αν αγαπάς λοιπόν τον Μαρκογιάννη, πρέπει να μου τον αφήσεις να έρθει στ' Αμάρι». Λέει «όχι, όχι, όχι, όχι». Εν πάσει περιπτώσει, ε, δε βαριέσαι κι εγώ άνθρωπος είμαι. Δεν ξοδεύω κι εγώ κάποια στιγμή. Επήγα λοιπόν στη βάφτιση, επεράσαμε πάρα πολύ ωραία. Και θυμούμαι και μου 'πε ο σύντεκνος, με βλέπει κοπέλι, λέει «θα φορέσεις κουρσάτο μαντήλι και γκιλότα και στιβάνια και θα 'ρθεις». Εφόρεσα λοιπόν τα στιβάνια μου, την γκιλότα μου, εφόρεσα το μαύρο μου πουκάμισο, το μαντήλι, επήγαμε στη βάφτιση. Και όσες τρύπες εφείνοντο εις την κεφαλή μου, στην κεφαλή μου εστρίβαν τα χιλιάρικα και μου τα θάναν εις το μαντήλι. Πολύ σπουδαία βάφτιση για την εποχή εκείνη, εν πάσει περιπτώσει. Γυρίζοντας στο Ρέθυμνο, έπρεπε να ξεκαθαρίσω εγώ τη δουλειά μου. Θα 'χω το Μαρκογιάννη ή δεν θα 'χω τον Μαρκογιάννη; Και συναντηθήκαμε λοιπόν στου Σταυριδάκη με το Θανάση και μάλιστα μου μίλησε και άσχημα ο συγχωρεμένος. Εγώ όμως το δέχτηκα. Του λέω «δεν πειράζει Θανάση». Λέω στον Γιάννη όμως ότι «ανέκαθεν ήμουν ευδύς χαρακτήρας». Του λέω «Γιάννη, αύριο να τα κουβεντιάσετε στην τράπεζα με τον Θανάση, αύριο να

τα κουβεντιάσετε, δεν θέλω να μπω ανάμεσά σας κι ό,τι αποφασίσετε. Εσύ ό,τι αποφασίσεις».

Ερ. Ε, βέβαια, γιατί ήταν το μήλον της έριδος.

Σ.Σ. Βέβαια. Βέβαια. Βέβαια. Θέλει με το Θανάση; Με το Θανάση. Εγώ πρέπει να βρω άνθρωπο να κάμω τη δουλειά μου, γιατί εγώ ξεκινούσα καριέρα τότε, κατάλαβες κοπελιά μου;

Μ.Ι. Τέλος πάντων.

Σ.Σ. Ναι και πήγε λοιπόν, τα κουβεντιάσανε. Τι είπανε; Ούτε τότε ρώτησα ποτέ, ποτέ δεν τον ρώτησα. Μου λέει: «Εντάξει. Θα δουλεύουμε μαζί, εντάξει, κανένα πρόβλημα». Αυτό ήτανε. Και συνεχίσαμε τη συνεργασία μας από τότε μέχρι σήμερα.

Μ.Γ. Ο πατέρας του και ο Σκορδαλός και του πατέρα μου η μάνα ήταν αδερφές.

Ερ. Α, έχετε συγγένεια μεταξύ σας.

Μ.Ι. Βέβαια. Πρώτα ξαδέρφια.

Ερ. Πείτε μας τι ήτανε.

Μ.Ι. Ο Σκορδαλός με τον πατέρα μου πρώτα ξαδέρφια, του Σκορδαλού η μαμά και του πατέρα μου η μαμά ήταν αδερφές. Πρώτα ξαδέρφια, μια οικογένεια.

Μ.Γ. Και χωριανοί, ας πούμε, από μικροί επαίζανε.

Μ.Ι. Μετά τον πατέρα μου ας πούμε, εγώ ξεκίνησα με τον Σκορδαλό.

Μ.Γ. Ήταν σε δύσκολη θέση τώρα. Ποιον να αφήσει; Τον Σκορδαλό; Τον Σπύρο; Ποιον να αφήσει;

Σ.Σ. Πρέπει να πω... Συγγνώμη Γιάννη. Πρέπει να πω και το άλλο. Δεν το λέω για να σε παινέσω.

Μ.Γ. Επέρασες πολλά δύσκολα πράγματα, Γιάννη.

Σ.Σ. Ακούς Γεωργία, δεν το λέω για να επαινέσω τον Γιάννη...

Μ.Γ. Όχι, μα αλήθειες είναι αυτές.

Σ.Σ. ...Αλλά επειδή μου αρέσει όπως είμαι ο εαυτός μου και τα έχω καλά με τον εαυτό μου, ότι επωφελήθηκα και από το Γιάννη πάρα πολλά. Θα τανε ντροπή μου αν δεν το λέγα. Πάρα πολλά επωφελήθηκα από τεχνική κατάρτιση, από αρμονία, από κούρδισμα, από σκοπούς.

Μ.Ι. Εγώ έπαιζα τόσα χρόνια πιο μπροστά. Και με τον Σκορδαλό και...

Σ.Σ. Είδα τον φίλο, είδα τον συνεργάτη, είδα τον τίμιο άνθρωπο, είδα τον καλό οικογενειάρχη, είδα τον αδερφό, είδα τον πατέρα, όλα αυτά στο πρόσωπό του κι εγώ τα εκτίμησα. Ποτέ δεν άκουσα να μου πούνε το άλφα ή το βήτα για τον Γιάννη τον Μαρκογιάννη. Κανείς. Ποτέ. Και έχομε με τον Γιώργο τον Κουκάκη έχομε πάει στην Αυστραλία δυο φορές μαζί. Κατάλαβες; Γιατί δεν ήθελε ο Γιάννης να 'ρθει. Είχαμε πάει πέντε - έξι φορές με τον Γιάννη, και σου λέει βαρέθηκα. Εν πάσει περιπτώσει, όλα αυτά πρέπει να γραφτούνε και να μείνουνε στην ιστορία για το πρόσωπο του Μαρκογιάννη.

Μ.Ι. Εμείς είχαμε πάει στην Αμερική με το Σκορδαλό, μας είχε καλέσει το Σωματείο Κρητών και κάναμε ένα χρόνο στην Αμερική τότε. Και είδαμε όλη την Αμερική γυρίσαμε γιατί είναι πολλά σωματεία στην Αμερική. Κάνουνε πρόγραμμα και γυρίζαμε. Κάναμε χοροεσπερίδες, γάμους, βαφτίσια, απ' όλα είχαμε. Εκδρομές, ναι, κι εγώ απ' την Αμερική είχα γυρίσει προ δέκα μέρες. Αφού λέει αυτός ότι ήμουν αςπρος. Ναι, αλλά εμείς μετά στρώσαμε και παίζαμε, ας πούμε, με κλειστά μάτια και με τον άλλο να πούμε. Τα πάντα, τα πάντα. Όλα. Δουλειά, δουλειά, δουλειά. Πολλή δουλειά είχαμε εμείς τότε. Πολλή δουλειά. Σε όλη την Κρήτη. Σε όλη την Κρήτη και σ' άλλα μέρη. Ναι. Ύστερα πήγαμε και μαζί στην Αμερική τρεις-τέσσερις φορές. Είχαμε πάει στην Αυστραλία, στην Αφρική, σε τόσα μέρη μαζί.

Σ.Χ. Ισραήλ.

Ερ. Σε αυτά τα ταξίδια πάντα πηγαίνατε με ένα λαούτο; Σε αυτά τα ταξίδια πηγαίνατε με ένα λαούτο; Εσείς και ο Μαρκογιάννης;

Μ.Ι. Ναι, ναι. Μ' ένα λαούτο.

Ερ. Ποια χρονιά παίζατε πρώτη φορά με δύο;

Σ.Σ. Με δύο λαγούτα;

Ερ. Και πού;

Σ.Σ. Το 1968.

Ερ. Και πού;

Σ.Σ. Στον «Ζορμπά».

Ερ. Σε κέντρο.

- Σ.Σ. Σε κέντρο, ναι. Στην Αθήνα.
- Μ.Ι. Ναι, αλλά και μετά οι δυο μας παίζαμε πάλι στα γλέντια.
- Ερ. Δεν το υιοθετήσατε δηλαδή μετά συνέχεια στα γλέντια να πηγαίνετε με άλλα δύο; Δεν το υιοθετήσατε;
- Σ.Σ. Όχι.
- Ερ. Άλλες φορές πηγαίνατε και άλλες δεν πηγαίνατε.
- Σ.Σ. Ναι, ναι, ναι.
- Ερ. Κυρία Χρυσούλα, εγώ θέλω να ρωτήσω κάτι εσάς που με ενδιαφέρει. Είπε ο κύριος Σπύρος ότι τότε που γνωριστήκατε πρωτοτραγουδήσατε. Πρώτη φορά ήταν που τραγουδήσατε;
- Σ.Χ. Ναι, εγώ μαθήτρια ήμουν.
- Ερ. Πριν από εσάς υπήρχε κάποια που να είχε τραγουδήσει;
- Σ.Χ. Όχι. Η Λαυρεντία υπήρχε, η αδερφή του Μπαξεβάνη.
- Σ.Σ. Ναι. Μόνο η αδερφή του Μπαξεβάνη.
- Σ.Χ. Ζει ακόμα.
- Ερ. Δεν συνηδιζόταν δηλαδή οι γυναίκες να τραγουδάνε.
- Σ.Χ. Πού να τις αφήσουν; Η Λαυρεντία τραγουδούσε με τον αδερφό της. Κι η Ασπασία στα Χανιά με τον αδελφό της έπαιζε. Ήταν ανδροκρατία τότε, πού να τολμήσει γυναίκα. Κι εμένα δεν με άφηνε ο Σπύρος να πηγαίνω στο μαγαζί κάθε βράδυ ή να λέω πολλά τραγούδια.
- Ερ. Ο κόσμος πώς σας αντιμετώπισε όταν...;
- Σ.Χ. Πάρα πολύ ωραία. Μ' αγάπησε ο κόσμος πολύ, τους άρεσα. Άλλοι δακρύζανε, άλλοι βγαίνανε στην όρεξη. Ήτανε κάτι που άρεσε πολύ. Μου ζητούσανε τι να τραγουδήσω.
- Ερ. Κυρίως εκεί, στο μέρος σας;
- Σ.Χ. Στο κέντρο ήμουνα τώρα στην Αθήνα.
- Ερ. Σε γλέντι τραγουδήσατε μόνο με τον κύριο Σπύρο μαζί.
- Σ.Χ. Σε γλέντι όταν πήγαιναν μαζί, δεν πήγαινα εγώ στα γλέντια τους, αλλά όποτε πήγαινα να περάσει και μένα η ώρα μου, έλεγα ένα - δύο τραγουδάκια στη διάρκεια του γλεντιού. Αυτό ήτανε.
- Ερ. Δουλέψατε και σε μαγαζί μαζί;

- Σ.Χ. Όχι, δεν δούλεψα εγώ επαγγελματικά. Όχι, έτσι μόνο για εκείνον, για τον κόσμο που με ζητούσε, να πω ένα δύο τραγουδάκια και να καθίσω μετά. Δεν ήμουνα πάλκο εγώ. Δεν με άφηγε.
- Ερ. Υπήρξε άλλη γυναίκα που να γίνει επαγγελματίας;
- Σ.Χ. Τώρα υπάρχουνε. Τότε δεν υπήρχανε. Εγώ θα μπορούσα να ήμουνα επαγγελματίας, αλλά δεν μ' άφηναν. Και σε άλλο είδος τραγούδια.
- Ερ. Γιατί κύριε Σπύρο δεν την αφήνατε;
- Σ.Σ. Δύσκολη απάντηση, αλλά ειλικρινής. Η γυναίκα που χειροκροτείται δεν κάνει σπίτι. Πάρε την ιστορία από τα βάθη των αιώνων μέχρι σήμερα να δεις ποια γυναίκα και με τις σημερινές καλλιτέχνιδες. Η γυναίκα που χειροκροτείται δεν κάνει σπίτι. Κι εγώ ήθελα να μου κάμει η γυναίκα που θα πάρω, ήθελα να μου κάμει ένα σπίτι ζεστό, να μου κάμει οικογένεια. Γιατί έβλεπα την οικογένεια, έβλεπα τη μάνα μου τη συγχωρεμένη, έβλεπα τον πατέρα μου, έβλεπα το υγιές περιβάλλον που ανατραφήκαμε και ήθελα κι εγώ να κάμω μια τέτοια οικογένεια. Και η γυναίκα λοιπόν απού είπαμε πιο πρωτύτερα δεν κάνει σπίτι, δε στένει σπίτι. Ναι. Ήρθε ο Μαρκόπουλος, ήρθε ο Ξαρχάκος, ήρθε ο Λεοντής, ήρθανε πολλοί και μου τη ζητήσανε να τραγουδήσει. Καλά, την άφησα και τραγούδησε. Με τον Μαρκόπουλο το Γιάννη την αφήνω σ' ένα τραγούδι. Έρχεται λοιπόν ο Γιάννης ο Μαρκογιάννης ο μεγαλοεπιχειρηματίας του νυχτερινού κέντρου και λέει «Σηφογιώργαιανα, τόσα σου δίδω. Δυο εκατομμύρια, τρία εκατομμύρια τη βραδιά». Θα λάβει υπόψη της η Χρυσούλα ή η κάθε Χρυσούλα το σπίτι της, τον άντρα της, τα κοπέλια της;
- Σ.Χ. Μα θα 'ταν για καλύτερα.
(Γελάει)
- Σ.Σ. Αφού ξέρεις... τα λεφτά σταυρώσανε και τον Χριστό!
- Σ.Χ. Για τον φόβο των Ιουδαίων, δηλαδή.
- Σ.Σ. Βεβαίως. Μα όχι, εγώ ξεκαθάρισα τα πράγματα με τη Χρυσούλα. Είπαμε η γυναίκα που χειροκροτείται σπίτι δεν κάνει. Κι αν βρεθεί μια να που πει ότι ξέρεις...
- Σ.Χ. Είδες; Όταν είσαι πολύ μικρή την πατάς.
- Ερ. Μουσικά όμως εσάς σας άρεσε. Την βάζατε.

- Σ.Σ. Ναι. Είναι η πρώτη διδάξασα του *Ερωτόκριτου*.
- Σ.Χ. Ναι, αλλά μόνο γι' αυτόν.
- Σ.Σ. Ο *Ερωτόκριτος* που... ήταν ένα βιβλίο ξεχασμένο. Δεν το κάτεχε άνθρωπος. Οι οικογένειες απού είχανε κοπελιές δεν επιτρεπόταν να το διαβάσει κοπελιά, γιατί εθεωρείτο ας πούμε ερωτικό βιβλίο. Θα ερωτευθεί η κοπελιά απού διάβαζε *Ερωτόκριτο*.
- Σ.Χ. Παράξενα χρόνια τότε.
- Σ.Σ. Ε, βέβαια κι ήταν ένα ξεχασμένο βιβλίο κι ας είναι καλά η εταιρία η οποία μου υπόδειξε να γυρίσω *Ερωτόκριτο*. Και είχα τη φωνή και ξεκινήσαμε τον *Ερωτόκριτο* και σήμερα ο *Ερωτόκριτος*... βέβαια έχει παραποιηθεί, τον έχουνε παραποιήσει, τον έχουν κάνει...
- Σ.Χ. Εγώ γύρισα το '65 τον *Ερωτόκριτο*, πρώτη φορά. Δεν είχε γραφτεί μέχρι τότε. Μόνο σε βιβλία και κρυφά οι κοπελιές να τότε διαβάσουνε.
- Σ.Σ. Μην κοιτάτε τι εποχή είναι τώρα. Εσείς είστε πολλώ λογιώς απελευθερωμένοι.
- Σ.Χ. Τυχεροί.
- Σ.Σ. Και οι θηλυκοί και οι αρσενικοί. Τώρα, καλό είναι, κακό είναι θα το δείξει ο χρόνος.
- Ερ. Στα συρτά ταιριάζει γυναικεία φωνή;
- Σ.Χ. Ταιριάζει.
- Σ.Σ. Ναι, ταιριάζει, πώς!
- Σ.Χ. Ταιριάζει πολύ ωραία.
- Ερ. Κυρία Χρυσούλα εσείς πώς και αρχίσατε και τραγουδούσατε; Τραγουδούσε κανείς απ' την οικογένεια;
- Σ.Χ. Ο μπαμπάς μου τραγουδούσε.
- Μ.Ι. Ο μπαμπάς της τραγουδούσε. Πολύ ωραία ο μπαμπάς της.
- Σ.Χ. Εγώ από μικρή μου άρεσε να τραγουδώ, μου άρεσε. Δηλαδή αυτά τα λίγα κρητικά γιατί μεγάλωσα στην Αθήνα, έβγαλα την Α' Δημοτικού στο χωριό και μετά ήρθα στην Αθήνα με μια θεία μου. Και τα βιώματα που είχα, έστω αυτά τα λίγα που θυμόμουνα ας πούμε, θυμάμαι πολλές φορές έπιασα τον εαυτό μου να λέω μαντινάδες, έτσι. Αλλά δεν σκέφτηκα ποτέ έτσι για επαγγελματικά. Εγώ ήθελα να γίνω στρατιωτικός, αεροσυνοδός.

Έκανα άλλα όνειρα ας πούμε σαν παιδί. Και το '56 που έφυγα για Αθήνα, κατέβηκα από τότε να κάνω Χριστούγεννα στην Κρήτη το '65. Το '56 που έφυγα και έγινε αυτός ο γάμος και κατάφερα τη μαμά μου να πάμε στο γάμο και ήταν τυχερό να τον γνωρίσω. Φορούσα σοσόνι, εκείνη τη βραδιά έβαλα καλσόν πρώτη φορά, αλλά εκείνη τη βραδιά πρώτη φορά.

Σ.Σ. Γιατί τι διαφορά έχει το σοσόνι από το καλσόν;

Σ.Χ. Εννοώ ότι ήμουν παιδί δεκαπέντε χρονών και φορούσα σοσόνι ακόμη εκείνα τα χρόνια και για να βάλω φόρεμα να ντυθώ να πάω στο γάμο έβαλα καλσόν πρώτη φορά. Μετά πάλι δεν ξανάβαζα. Μετά πάλι το σοσόνι φόρεσα.

Ερ. Πόσους δίσκους έχετε κάνει;

Σ.Χ. Έχω κάνει αρκετούς κι εγώ.

Ερ. Σε πόσες δισκογραφικές δουλειές υπάρχει το όνομά σας και πόσους δίσκους έχετε κάνει;

Σ.Χ. Δεν ξέρω πόσους αλλά... Πάνω από είκοσι τραγούδια πρέπει να έχω τραγουδήσει.

Σ.Σ. Πόσα τραγούδια έχει τραγουδήσει η Χρυσούλα; Πάνω από είκοσι.

Σ.Χ. Ναι, πάνω.

Ερ. Σε πόσους δίσκους;

Σ.Χ. Είναι και σε long play μεγάλα είναι και σε μικρά δισκάκια στην αρχή. Στην τηλεόραση έχουμε εμφανιστεί μαζί. Σε φεστιβάλ στο εξωτερικό έχω πάει κι εγώ σε όλη την Ευρώπη. Αυστραλία πήγαμε, Ισραήλ πήγαμε, Κύπρο... έχω τραγουδήσει σε φεστιβάλ. Στην Γερμανία, στη Γαλλία, Δανία...

Ερ. Στους δίσκους αυτούς τι τραγούδια λέγατε;

Σ.Χ. Ριζίτικα, συρτά, μαντινάδες.

Μ.Ι. Καλαματιανά.

Σ.Χ. Και μανέδες και καλαματιανά, έχουμε γυρίσει ωραία καλαματιανά...

Ερ. Ριζίτικα παλιά, στην εποχή του πατέρα σας, λέγαν οι γυναίκες;

Σ.Χ. Μπορεί οι μερακλήγες.

Ερ. Ή ήταν καθαρά ας πούμε ένας αντρικός σκοπός;

Σ.Χ. Πιο πολύ αντρικός, μπορώ να πω. Πιο πολύ αντρικός. Αν ακούσετε και σήμερα γυναίκες που τραγουδάνε ριζίτικα δεν τα λένε με το χρώμα το παραδοσιακό. Τα λένε έτσι στο λαϊκίστικο, στο... δεν μ' αρέσει η χροιά που χρησιμοποιούν οι γυναίκες όταν λένε μαντινάδες. Δεν μου αρέσει. Δεν έχουν αυτό το παραδοσιακό το απόφιο, έχουν το λαϊκίστικο, αν τις παρατηρήσετε. Μερικές, δεν θέλω να ονοματίσω καμία. Αλλά γυναικείες φωνές που ακούτε τώρα, στην Κρήτη, δεν ξέρω αν είστε Κρητικές καταρχάς κι άμα ακούτε κρητικές γυναίκες εδώ που λένε μαντινάδες. Παρατηρείτε να έχουν παραδοσιακή κρητική προφορά;

Ερ. Όχι, νομίζω, δεν έχουν.

Σ.Χ. Ενώ είναι Κρητικές, αλλά με το να ζούνε στην Αθήνα και να έχουν μπλεχτεί και με άλλα είδη τραγουδιού καμιά φορά, δεν έχει καθόλου το χρώμα το κρητικό η φωνή τους.

Ερ. Διακόπτουμε για αλλαγή.

CD 2

Ερ. Κυρία Χρυσούλα, θέλω να σας ρωτήσω κάτι. Οι γονείς σας τι είπανε όταν είπατε ότι θα πάρετε τον κύριο Σπύρο;

Σ.Χ. Δεν θέλανε λόγω επαγγέλματος πιο πολύ, παρά η διαφορά της ηλικίας. Πιο πολύ τους έκαιγε το επάγγελμα. Δηλαδή ο πατέρας μου ο συγχωρεμένος που ήτανε παλιός μερακλής της καντάδας, της παρέας, τότε εκείνα τα χρόνια οι άντρες πού να δώσουνε λογαριασμό στην γυναίκα. Ερχόνταν η παρέα έξω απ' το σπίτι κι αυτοί φεύγαν. Αργούσαν δυο-τρεις μέρες, πήγαινε μετά ο άντρα στο σπίτι και αν έλεγε και τίποτα η γυναίκα θα 'χε κακά ξεμπερδέματα. Ο πατέρας μου λοιπόν ο συγχωρεμένος ορμώμενος από εκεί σαν αιτιολογία μου είπε, λέει: «τι θα τον πάρεις να τον κάνεις; Αυτός θα σε κλείνει μέσα και θα γυρίζει με τη μια και με την άλλη.

Ερ. Μετά άλλαξε γνώμη;

Σ.Χ. Όχι, εντάξει. Δεν μπορώ να πω, τρελαθήκανε με την ιδέα μου αλλά αφού εγώ έλεγα τον θέλω «ναι, εντάξει, αφού τον θέλεις να τον πάρεις». Αλλά μου 'πε, αλλά, υπάρχει το «αλλά» αυτό μου λέγανε. «Θα σε κλείνει μέσα

και θα γυρίζει από εδώ και από εκεί και με τη μια και με την άλλη». Εγώ μου λέει τους έχω ζήσει γιατί μου λέει γυρίζω μια ζωή σε παρέες και βλέπω τι κάνουνε. Δεν είχανε την υπόληψη απ' τον κόσμο που έχουνε σήμερα εκείνα τα χρόνια, αλλά έδιναν και οι ίδιοι το δικαίωμα όμως. Δηλαδή δεν ήταν ηθικά στοιχεία. Πολλά κρούσματα είχανε γίνει σε σπίτια που τους βάζανε με τη γυναίκα σου, με την αδερφή σου, με την αρραβωνιαστικιά σου ξέρω 'γώ γιατί βλέπεις είχε τη γοητεία του οργάνου που την έπαιζε και η κάθε γυναίκα χάζευε να τους ακούει, ξελογιαζότανε, ξέρω 'γώ, υπήρχαν πολλά κρούσματα εκείνη την εποχή. Παλαιότερα ναι. Και τώρα ακόμα υπάρχουν, πόσο μάλλον τότε;

Ερ. Χρήματα βγάζανε;

Σ.Χ. Ναι, χρήματα βγάζανε αρκετά. Χρήματα βγάζανε. Πιο πολλά παρά τώρα... τώρα πιστεύω δεν θα βγάζανε τίποτα αν δεν υπήρχαν οι συμφωνίες νομίζω εγώ, δεν ξέρω αν συμφωνούνε και οι ίδιοι. Τώρα λέει «θέλω τόσα για να 'ρθω», παλιά δεν το λέγανε. Τον καλούσες και του 'λεγες «ό,τι βγάλεις». Ενώ τώρα σου λέει «θέλω τόσα γιατί ξέρει πως δεν πρόκειται να τα βγάλει σε άλλη περίπτωση.

Ερ. Κυρία Γεωργία εσείς πώς αντέδρασε το οικογενειακό σας περιβάλλον που παντρευτήκατε τελικά τον Μαρκογιάννη;

Μ.Γ. Εμένα;

Ερ. Ναι.

Σ.Σ. Βρε συ Γιάννη!

Μ.Γ. Εμείς ήμασταν χωριανοί. Μας ηξέρανε, τους ξέραμε και συμφωνούσαμε. Ήταν προξενιό ήταν εμάς, δεν ήτανε...

Ερ. Προξενιό ήτανε;

Μ.Γ. Σχεδόν!

Μ.Ι. Φανερός έρωτας.

Μ.Γ. Σχεδόν! Εγώ ήμουνα μοδίστρα κι έραβα ας πούμε... κι έραβα τη μαμά του με την αδερφή του. Κι ερχόταν στο μοδιστράδικο κι εκεί τώρα με βλέπαν αυτοί. Η μάνα του τώρα μου το πρωτόπε εμένα ότι θέλουμε να πάρεις το Γιάννη και ξέρω 'γώ και αυτά. Εγώ όμως τότες είχα άλλες δυο αδερφάδες, πιο μεγάλες από μένα. Γιατί είμαστε κι εμείς μεγάλη οικογένεια, είμαστε

οχτώ αδερφές, είχαμε έναν αδερφό μόνο. Κι ήμασταν τότε δα τρεις αδερφές. Κι ο πατέρας μου ο συγχωρεμένος δεν χαλούσε χατίρι όπως λέει και η Χρυσούλα, ήταν άλλα χρόνια παιδί μου, δεν ήτανε όπως είναι τώρα που παντρεύονται που τις βρίσκουμε μόνες τους. Τότες ήταν στη σειρά. Δεν μπορούσε να χαλάσει η σειρά.

Ερ. Αλλά πώς ήταν ας πούμε η αντίδραση από τους γονείς σας, από τους δικούς σας που θα παίρνατε κάποιο λαουτιέρη;

Μ.Γ. Α, όχι!

Ερ. Υπήρχε αυτό που μας έλεγε η κυρά-Χρυσούλα ότι φοβόντουσαν;

Σ.Χ. Εμένα δεν θέλανε γιατί πήγαινα σχολείο. Είχα άλλα όνειρα, είχα άλλες βλέψεις. Και σου λέει: «τώρα θα πας να πάρεις τον λυράρη; Θα αφήσεις το σχολείο σου να 'πα να πάρεις τον λυράρη»; Μ' αυτό το σκεπτικό.

Μ.Γ. Εμένα. Το μόνο που ήταν όμως ήταν η αλλαγή. Και λέει στον πατέρα μου, λέει αυτός στον πατέρα μου «εγώ όμως δεν μπορώ να χαλάσω τη σειρά».

Μ.Ι. Υπάρχει και πιο μεγάλη.

Μ.Γ. Εντάξει θα περιμένουμε. Άμα θέλετε την Κατίνα να πάρετε ευχαρίστως εγώ... Ε, τώρα. Άλλη είναι πιο μεγάλη.

Σ.Χ. Παλιά παντρεύοντουσαν κατά σειρά οι κοπελιές και περίμενε ο αδερφός να τις παντρέψει όλες τις αδερφές και μετά να παντρευτεί αυτός.

Σ.Σ. Γι' αυτό άργησα να παντρευτώ εγώ.

Σ.Χ. Και ο Σπύρος παντρεύτηκε τριάντα εφτά χρονών γιατί είχε μια αδερφή μεγάλη.

Μ.Γ. Δεν θέλησε να παντρευτεί. Είχε ακόμα τόσες αδερφές να παντρέψει. Κι εμένα όταν μου το 'πε εμένα η μάνα του, αυτή την απάντηση της έδωκα εγώ. Της λέω «εγώ δεν είμαι για παντρεία». Άμα θέλετε τη μεγάλη μου την αδερφή, την Κατίνα, ευχαρίστως.

Ερ. Ήταν δύσκολο που είχατε λαουτιέρη άντρα και τέτοιου διαμετρήματος;

Μ.Γ. Όχι, όχι. Αυτό δεν το σκεφτήκαμε ποτέ γιατί ξέραμε ότι ήτανε ας πούμενε...

Σ.Χ. Γεωργία, μα σε ρωτάει εσύ πώς πέρασες που όλο έλειπε ο άντρας σου.

Μ.Γ. Κοίταξε. Ποτέ δεν το μετάνιωσα και ούτε ποτέ το έχω μετανιώσει. Δεν το έχω μετανιώσει γιατί...

- Μ.Ι. Παρόλο που έχει τραβήξει πολλά.
- Μ.Γ. Γιατί ήξερα ποιος ήτανε και είχαμε... ε, να πω τώρα ότι γυρίζει και τώρα πάει και λοιπά. Δεν ξέρω, ήταν αυτό, δεν ξέρω τι ας πούμε, μπορώ να πω βέβαια για τις γιορτές που τίποτα δεν ήξερα από Πάσχα, Χριστούγεννα. Πάντα, πάντα έλειπε ας πούμε. Παντρευτήκαμε κι έφυγε με τον Σκορδαλό στην Αμερική. Είμαστε δυο μήνες παντρεμένοι και πήγε στην Αμερική και ήμουν έγκυος και γέννησα και έφυγεν ο Γιάννης. Ας πούμε πολλά αλλά δεν το μετάνιωσα όμως ποτέ.
- Σ.Σ. Να διακόψω μια που είναι οι κοπελιές εδώ πέρα να σας ειπώ μια παροιμία η οποία θα μείνει στην ιστορία. Εδώ στην Κρήτη λέμε «η μάνα γεννά και η μοίρα μοιράζει» και ο Μαρκογιάννης ήταν αρραβωνιασμένος με μια άλλη γυναίκα και ο Σηφογιώργης ήταν αρραβωνιασμένος στην Αμερική με μία πάμπλουτη. Και πριν παντρευτώ είχα μια ντροσάδα κι έλεγα ότι οι δυνατοί άντρες πιστεύουνε στη θέληση και οι δειλοί άντρες πιστεύουνε εις τη μοίρα. Και με κοροϊδεύαν οι ανδρώποι που με γρικούσανε. Με κοροϊδεύανε και μου λέγανε οι γριούλες της εποχής εκείνης «δεν μας τα λες καλά Σπύρο! Η μάνα γεννάει και η μοίρα μοιράζει». Εγώ πού να το κατήσω; Με κανένα τρόπο. Μέχρι που το ζήσα. Έκαμα στην Αμερική αρραβωνιασμένος... δυο - τρεις μέρες, δυο - τρεις μέρες, δια λόγου. Ο Γιάννης αρραβωνιασμένος... Πόσο καιρό μωρέ ήσουν αρραβωνιασμένος;
- Μ.Ι. Πέντε - έξι μήνες, εφτά.
- Σ.Σ. Να. Ορίστε! Πέντε - έξι μήνες και δεν ήταν τυχερό.
- Μ.Γ. Δεν ήταν τελειωμένο και γυρίζει μετά. Ξαναγυρίζει και πώς εγύρισενε τώρα; Γιατί εγώ ας πούμε δεν ξέρω, ήταν έτσι, φαίνεται τυχερό, γραμμένο με πιάσανε ας πούμε γιατί είμαστε κοντά και στο σπίτι. Ήτανε, απέναντι καθόταν αυτός και περνούσε η μάνα του. Και τσι ήκαμε να τα κανονίσει γιατί έλειπε πολύ καιρό στην Αθήνα αυτή ήθελε να με δει... Ήταν τελειωμένο πριν και αρραβωνιάζεται.
- Ερ. Εσείς την είχατε στείλει τη μητέρα σας να πει τα προξενιά;
- Μ.Ι. Όχι, μόνη της. Εγώ δεν ήξερα τίποτα.
- Μ.Γ. Αυτή και ο μπαμπάς του.

- Μ.Ι. Άμα δεν με παντρεύαν αυτοί μπορεί να ήμουν ακόμα ελεύθερος. (Γέλια)
Αλλά η μαμά μου της άρεσε τώρα, ήτανε...
- Μ.Γ. Η μάνα του με την αδερφή μου.
- Σ.Σ. Το όνομά σου;
- Ερ. Ειρήνη.
- Σ.Σ. Ειρήνη, η Γεωργία ήταν μια από τις πιο μερακλίνες κοπελιές της Κρήτης, ειδικά στο Σπήλι.
- Μ.Ι. Εχόρευε. Εχόρευε.
- Σ.Σ. Εχόρευε, έκανε ένα πρωτότυπο συρτό όσο δεν λέγεται.
- Ερ. Πήρατε λοιπόν μερακλίνες γυναίκες και οι δυο, έτσι; Σας διάλεξαν κι εκείνες όμως! Δεν πήραν όποιον - όποιον.
- Σ.Σ. Ε... Επανέρχομαι τώρα σ' εσας τις κοπελιές οι οποίες τώρα αυτά σας φαίνονται σαν παραμύθια. Κι όμως θα τα συναντήσετε στη ζωή σας.
- Σ.Χ. Ε, βέβαια.
- Σ.Σ. Το ξέρετε. Μπορεί να αγαπήσετε εκατό άντρες. Μπορεί να πάρετε άντρα που δεν τότε γνωρίζετε καθόλου.
- Μ.Γ. Άμα δεν είναι γραμμένο δεν γίνεται.
- Σ.Σ. Να το ξέρετε αυτό το πράμα. Η μάνα γεννάει λοιπόν και η μοίρα μοιράζει.
- Ερ. Κυρία Χρυσούλα, εσείς όταν μας είπατε πάνω... να το κλείσουμε αυτό, δεν θέλετε να πείτε τίποτα άλλο.
- Μ.Γ. Την ημέρα της Πρωτομαγιάς αρραβωνιάζονταν αυτός και εγώ είχα πάει σε ένα γλέντι Πρωτομαγιά είχαμε στο χωριό και ενώ ήτανε τελειωμένο «δεν ήσουνε καλεσμένη απόψε; Δεν πήγες στους αρραβώνες; Στο γάμο τι γυρεύεις; Τού 'πα εγώ. Και γυρίζει, γυρίζει και μετά γίνηκε.
- Μ.Ι. Είχε τετρακόσια άτομα στον αρραβώνα, αλλά εγώ είχα ένα κουνιάδο ιερέα στην Αθήνα είναι.
- Σ.Σ. Παπά.
- Μ.Ι. Παπά τον έλεγαν. Τέλος πάντων. Και είδενε λέει ότι ο σταυρός έδεσε κόμπο.
- Μ.Γ. Την ώρα που πήγε να τσηβάλει το σταυρό δεν ξεβγαλόταν. Δεν γίνεται, λέει.

- Ερ. Εσείς κυρία Χρυσούλα, όταν μας είπατε πάνω το *Ραϊζουσί μου την καρδιά* είπατε κάτι, ότι αυτό είναι του Μπαξεβάνη τραγούδι; Αμανές; Αυτό από πού το μάδατε εσείς;
- Σ.Χ. Ο Σπύρος μου το 'μαθε.
- Μ.Ι. Αυτό είναι παλιό τραγούδι.
- Ερ. Ήταν παλιό τραγούδι που το τραγούδαγε ο πατέρας σας;
- Σ.Σ. Ναι. Εκεί ν' ανοίξουμε μια παρένθεση, μια παρένθεση, αλλά δεν θέλω να το πω διότι μπορεί να φέρω την ιστορία πάνω - κάτω.
- Σ.Χ. Όχι, Σπύρο είπαμε.
- Σ.Σ. Δεν θέλω. Αυτά τα τραγούδια εγώ δεν ετραγουδήσα ποτέ σε γλέντι, σε κέντρο αμανέ, διότι τα θεωρώ τούρκικα τραγούδια. Και όσο μπορούσα και στις μαντινάδες μου απόφευγα το «αμάν, αμάν». Όσο μπορούσα. Όσο το θυμόμουνα, επίεζα τον εαυτό μου, διότι η συνήθεια όπως ξέρετε είναι δεύτερη φύση και θα πεις το «αμάν αμάν» για να ξεκινήσεις. Εγώ φρόντιζα να μην το πω. Αμανέδες ποτέ δεν... Ούτε έγραψα αμανέδες, ούτε ετραγουδήσα μανέδες παρά μόνο αυτό το τραγούδι το οποίο άρεσενε πάρα πολύ τση Χρυσούλας και της το 'μαδα, το 'χει τραγουδήσει ο Γιάννης ο Μπαξεβάνης, εάν δεν με απατάει η μνήμη μου το '24 ή το '34 αυτό. Εν πάσει περιπτώσει, δεν θυμούμαι το χρόνο. Μ' άρεσε πάρα πολύ και επειδής αυτό το τραγούδι είναι καθιερωμένο για το Ρέθυμνο. Κάθε καλλιτέχνης αφού θα το γράψει, λέει και άλλο στίχο. Βάνει άλλο στίχο, αλλά η μουσική είναι ίδια. Αυτό το τραγούδι είναι σαν να είναι η καρδιά του Ρεθύμνου αυτό το τραγούδι. Ευπνούνε πολλές αναμνήσεις μ' αυτό το τραγούδι.
- Μ.Ι. Ναι, ναι, ναι. Ε, τραγούδαγε ο Μπαξεβάνης που τραγούδαγε πολύ ωραία...
- Σ.Χ. Δοκίμασα να σ' αρνηθώ.
- Σ.Σ. Προσπάθησα να σ' αρνηθώ. Μια μαντινάδα η οποία είναι διαχρονική τώρα. Τόσα χρόνια κι ακόμα τραγουδιέται και θα τραγουδιέται.
- Σ.Χ. Και θα τραγουδιέται, αυτό είναι παραδοσιακό πλέον.
- Σ.Σ. Βέβαια.
- Ερ. Τόσα χρόνια που παίζετε ποιους μαθητές, εντός εισαγωγικών δε λέω ότι τους διδάξατε, ίσως τώρα πού είστε στο Μουσικό Γυμνάσιο να διδάσκετε.

- Σ.Σ. Δεν θυμούμαι κοπελιά μου να σου πω, δεν θυμούμαι, γιατί εξεκίνησα εγώ από την Αθήνα πρώτα. Είχα έξι - επτά συλλόγους και πήγαινα και μάθαινα τα κοπέλια λύρα. Πολλά έχουνε διαπρέψει από τους μαθητές μου.
- Ερ. Ποιοι είναι αυτοί;
- Σ.Σ. Όπως ένας Μίαρης Μανώλης, κοντοχωριανός σας, Στειακός, τρομερή λύρα και τρομερό βιολί. Δεν ξέρω αν συνεχίζει το επάγγελμα. Πάρα πολλά παιδιά, δεν θυμούμαι τώρα τα επίθετα, τα ονόματά τους. Και κοπελοπούλες το ίδιο. Μετά με το να μετατεθεί η Χρυσούλα από το Υπουργείο ΥΠΕΧΩΔΕ να μετατεθεί στις Μοίρες, άνοιξα σχολή στο Τυμπάκι και έρχονταν πολλά παιδιά.
- Ερ. Δικιά σας σχολή;
- Σ.Σ. Ναι, δικιά μου σχολή, πολλά παιδιά. Ξεχώρισαν καμιά δεκαπενταριά, αλλά το δυστύχημα εξ' αυτών είναι ότι κανένα δεν έχει ανάγκη τη λύρα. Γιατί πρέπει να έχεις ανάγκη το όργανο που έχεις μάθει για να βγεις να σε μάθει ο κόσμος. Εδώ στο Ρέθυμνο ο πρώτος μου μαθητής ήτο ο Στέλιος ο Μπικιάκης. Ο πρώτος μου μαθητής ο οποίος εμαθήτευσε και στον Μαρκογιάννη χρόνο και λοιπά.
- Σ.Χ. Απ' το '81.
- Σ.Σ. Ναι, εδώ τώρα έχω τα μουσικά σχολεία και πηγαίνω, ας πούμε, Αγία Γαλήνη, Μέλαμπες, Πλάτανο και Φουρφουρά. Σ' αυτά τα τέσσερα χωριά πάω, αλλά είναι η πρώτη χρονιά που πάμε τώρα να στελεχώσουμε σ' αυτόν τον τόπο τη μουσική παιδεία, γιατρέ, ας υποτεθεί. Και ακόμα τα παιδιά δεν το έχουνε πάρει έτσι ζεστά το πράμα. Αλλά πάντοτε είναι και αυτό μιαν αρχή.
- Ερ. Έχετε κάνει κάποια εκδήλωση που να παρουσιάσετε τους μαθητές σας; Αυτούς που μαθαίνουνε τώρα;
- Σ.Χ. Όπου να 'ναι θα γίνει. Τώρα στις εξετάσεις νομίζω. Αυτό που σου έλεγε ο κύριος Δεμερτζής αν έχετε κάνει κάποια εκδήλωση να δείξετε τους καινούργιους μαθητές και λέω τώρα συζητείται.
- Σ.Σ. Τώρα συζητείται, αλλά είπαμε τα παιδιά...
- Ερ. Οι πιο παλιοί μαθητές πόσο καιρό μαθαίνουνε λύρα;

- Σ.Σ. Σ' ένα χρόνο. Σ' ένα χρόνο τα διώχνουμε τα παιδιά. Τελείωσε. Σ' ένα χρόνο. Αλλά εδώ πέρα έχω τώρα λύρα στο σπίτι αφού την έπαιξε ο πατέρας του κοπελιού με το κοπέλι με χωρίς καβαλάρη και με χωρίς κόρδες. Έρχονται πολλά κοπέλια που ξεχνούνε ή τη λύρα ή το μαντολίνο.
- Ερ. Να σε ρωτήσω Σπύρο κάτι. Από μια συζήτηση που είχαμε χτες με κάποιον επίσης που κάνει μάθημα εδώ προκύπτει ένα πρόβλημα. Ότι δεν υπάρχει ενιαίος τρόπος διδασκαλίας για τα παιδιά αυτά. Δηλαδή είναι γνωστό ότι άλλο είναι το δοξάρι του Σηφογιωργάκη, άλλο είναι το δοξάρι οποιουδήποτε άλλου, άλλος είναι ο τρόπος που πατάει, και το παιδί από ποιον θα το μάθει; Καμιά φορά συμβαίνει να αλλάζει ο δάσκαλος.
- Μ.Ι. Ναι, ναι.
- Ερ. Έτσι; Νομίζουμε από ό,τι έχουμε ήδη καταλάβει ότι αυτό πρέπει να είναι ένα πρόβλημα και ίσως θα πρέπει να μαζευτείτε όλοι εσείς να συμφωνήσετε μεταξύ σας τον τρόπο που θα διδάξετε ανεξάρτητα από το τι και πώς παίζει ο καθένας ένα κομμάτι. Ο μαθητής πρέπει να το πάρει με ένα συγκεκριμένο τρόπο. Το 'χετε σκεφτεί ποτέ αυτό;
- Σ.Σ. Εγώ το 'χω σκεφτεί, αλλά είπα και προηγουμένως εδώ πέρα στις κοπελιές ότι υπάρχει μια ζήλια η οποία είναι και καλοπροαίρετη και κακοπροαίρετη. Εγώ σαν δάσκαλος, την πρώτη δουλειά που κάνω διδάσκω τα κοπέλια ένα μήνα μόνο δοξάρι. Πώς να φεύγει το δοξάρι από τη μία χορδή να πηγαίνει στην άλλη και πώς... δαχτυλισμούς μετά. Τα δάχτυλα. Διπλές δοξαριές, μονές δοξαριές. Πρώτα δοξάρι. Όταν θα μπορούμε εις τις νότες, όταν θα μπορούμε εις το σκοπό, το κάθε παιδί ο δάσκαλος δεν μπορεί να κάμει τίποτα στο δεξί χέρι του παιδιού. Κατευθύνει, μόνο τα δάχτυλά του κάνει κουμάντο. Οι σωστές τοποθετήσεις των δακτύλων, το δοξάρι δεν μπορεί να κάνει κουμάντο ο δάσκαλος. Και κανείς δάσκαλος, λαϊκός δάσκαλος γιατί όταν θα πάμε σε ωδείο και σε θεωρία βλέπεις χίλια βιολιά, πεντακόσια βιολιά, μία κίνηση. Το γνωρίζετε αυτό καλύτερα από μένα. Γιατί έχετε την παρτιτούρα μπροστά σας και ξέρετε την κίνηση, αλλά εμείς σας λαϊκοί παραδοσιακοί μουσικοί διδάσκουμε μόνο τσι νότες στα παιδιά. Πώς ξεκινάει ο κάθε σκοπός και πώς τελειώνει ο κάθε σκοπός. Αλλά πρώτα δοξάρι. Ένα μήνα, δύο μήνες το δοξάρι πρέπει να το 'χεις το παιδί. Εις την

πένα. Για να μάθει η πένα να φεύγει από τη μια χορδή να πηγαίνει στην άλλη. Για να μάθει το δοξάρι να φεύγει από τη μια χορδή να πηγαίνει στην άλλη χωρίς να ακούγεται μετά αν είναι φερ' ειπείν εις τη Ρε τα δάχτυλα, να μην ακούγεται η Λα της λύρας ή του μαντολίνου. Εκεί που είναι τα δάχτυλα να είναι και το δοξάρι. Αυτά φροντίζω εγώ σαν δάσκαλος στα παιδιά τώρα.

- Ερ. Σύμφωνοι. Το ερώτημα μου είναι αν έχετε επικοινωνία οι δάσκαλοι;
- Σ.Χ. Όχι.
- Σ.Σ. Όχι.
- Σ.Χ. Γιατρέ να πω κάτι; Εγώ άκουσα προχτές στην τηλεόραση ένα μπάσαδόρο και λέει ότι είναι πάνω από ογδόντα καλλιτέχνες και διδάσκουνε στα μουσικά σχολεία που είναι πολλοί από αυτούς που δεν ξέρουν να κουρδίσουν. Δηλαδή πώς; Με τι κριτήρια τους παίρνουνε; Εγώ αυτή την απορία έχω. Δηλαδή εγώ είμαι τυφλή. Τυφλά θα μάθω στα παιδιά. Πού βρεθήκαν αυτοί οι ογδόντα, οι ενενήντα, πού είναι η εμπειρία τους; Πού είναι η καλλιτεχνική τους ιστορία και τολμούνε και πάνε και διδάσκουνε μουσική; Δηλαδή τι φταίει γι' αυτό; Ποιος τα διακινεί αυτά τα πράγματα;
- Μ.Ι. Ένα άλλο πράμα θα σας πω.
- Σ.Χ. Μεγάλο λάθος! Μεγάλο λάθος! Καλά τα παιδιά να δουλέψουν να βγάλουν το μεροκάματο, αλλά το θεωρώ αλαλούμ. Αλαλούμ. Δεν ξέρουνε τι...
- Σ.Σ. Γιατρέ, εσείς σας καλλιτέχνης και επιστήμονας ελπίζω να συμφωνήσετε με αυτά που σας είπα.
- Ερ. Σαφώς, συμφωνώ, αλλά το θέμα είναι γενικότερο.
- Σ.Σ. Ναι. Ύστερα θα πάψει λοιπόν να λεγόμεθα λαϊκή παραδοσιακή μουσική οσάκις κάτσουμε αναμεταξύ μας οι λυράρηδες για να μάθουμε τεχνοτροπία του δοξαριού.
- Σ.Χ. Δεν υπάρχει περίπτωση.
- Σ.Σ. Γιατί παύεις τώρα να είσαι λαϊκός παραδοσιακός μουσικός, όταν έχεις τις ίδιες κινήσεις. Γιατί κι εσείς που παίζετε βιολί και παίζετε παράδειγμα Καλογερίδη, σε κάθε γύρισμα το ίδιο οπωσδήποτε θα αφαιρέσετε μια νότα ή θα προσθέσετε δυο νότες.

- Ερ. Για να μην κάνουμε σχόλια επειδή είναι άλλο το νόημα εδώ, το θέμα καθαρά είναι όσον αφορά στο πρόβλημα του μαθητή. Εάν το παιδί έχει τη δυνατότητα να έχει ένα δάσκαλο από την αρχή μέχρι το τέλος, δεν υπάρχει πρόβλημα, έτσι;
- Σ.Σ. Ναι.
- Μ.Γ. Πολύ σωστό.
- Ερ. Γιατί θα μάθει, θα ακολουθήσει τη σχολή Σηφογιωργάκη, τη σχολή οποιουδήποτε άλλου. Το θέμα είναι εάν αναγκαστεί να έχει διαφορετικούς δασκάλους.
- Σ.Σ. Ύστερα είναι γιατρέ και το εξής.
- Σ.Χ. Θα είναι δυστυχημένο.
- Ερ. Κάτι θέλει να πει ο κύριος Μαρκογιαννάκης από ώρα.
- Σ.Σ. Εδώ όμως θα αφήσω πάλι την παροιμία να γραφτεί. Είπαμε πρώτα μια παροιμία, τώρα θα πω άλλη μία και τη πιστεύω και αυτή ακράδαντα ότι «με όποιο δάσκαλο θα κάτσεις, τέτοια γράμματα θα μάθεις». Τελείωσε.
- Σ.Χ. Μα κουτσοί, στραβοί πάνε και διδάσκουν στα Μουσικά Σχολεία. Πού τους βρήκανε;
- Μ.Ι. Εδώ ήρθε κάποιος φίλος μια φορά κι είχε ένα παιδί που ήταν λέει στο ωδείο τέσσερα - πέντε χρόνια και νομίζω ότι ήταν καλός. Έπαιζε κάτι συρταδάκια κάμποσα ας πούμε, κανένα συρτό με χρόνο, τίποτα, τίποτα χρόνο. Λέω «πού έμαθες;» Λέει: «στο Γυμνάσιο». Και παίζεις δηλαδή παπαγαλίστικα. Έπαιζε να σας το πω χωρίς χρόνο, χωρίς τίποτα. Μνήσθητί μου Κύριε! Ωραία, άντε, αρχίσαμε μετά βέβαια τη λύρα, το λαούτο κρατούσε εκεί, εκεί. Και εμπήκε στο χρόνο ας πούμε μια φορά αλλά χωρίς πρόοδο. Έπαιζε τέσσερα πέντε χρόνια ας πούμε, στο Ρέθυμνο, δεν ξέρω πού αλλά χωρίς χρόνο. Το σπουδαιότερο είναι ο χρόνος, ο χρόνος. Έχω τώρα ένα παιδί, του Μιχάλη του Αποστολάκη τον γιο. Λοιπόν, με παρακάλεσε ο Μιχάλης λέει πήγαινε, ο... του έκανε μάθημα και δεν έπαιζε τίποτα. Έπαιζε ένα - δυο και αυτό χωρίς χρόνο.
- Σ.Χ. Άλλο είναι η φήρμα, άλλο είναι το τυχαίο. Δεν είναι το ίδιο.
- Μ.Ι. Και λέω αυτό το παιδί, μπουνταλές, στην αρχή έλεγα δεν θα μάθει αυτό όργανο ποτέ. Παναγία μου! Για το χατήρι του μπαμπά του τώρα εγώ ούτε

λεφτά, ούτε τίποτα. Είναι πολύ φίλος μου ο άνθρωπος και έχω υποχρεώσεις. Ε, τώρα λοιπόν άρχισε και νιώθει από το λαούτο το σκοπό. Ναι και αυτή τη στιγμή εγώ να έχει μάθει καμιά εικοσαριά συρτά να δείξω το χρόνο του να χορέψει ο καλύτερος χορευτής τση Κρήτης μ' αυτή τη λύρα τώρα του παιδιού.

Σ.Χ. Έτσι είναι: με όποιο δάσκαλο θα κάτσεις.

Σ.Σ. Ακριβώς!

Μ.Ι. Το 'χω αυτό το πράμα. Κατάλαβες. Ενώ στην αρχή σκεφτόμουνα «μπα! λύρα θα μάθει τώρα αυτό το παιδί; Μπα, δε μαθαίνει, δεν μπορεί να μάθει λύρα, δεν γίνεται, δεν γίνεται». Κι όμως απίστευτο πράγμα, να ακούσεις αυτό το παιδί να παίζει γιατί το αναγκάζει το λαούτο και στο χρόνο και στο σκοπό να μην παίζει τσάτρα - πάτρα να πούμενε. Δεν ξέρω, είναι μεγάλο πράμα. Γιατί το σπουδαιότερο πράμα είναι ο χρόνος.

Σ.Σ. Ο χρόνος γεννιέται μαζί με τον άνθρωπο, μαζί με το παιδί.

Ερ. Κύριε Γιάννη, εσείς πώς κάνετε μάθημα;

Μ.Ι. Ορίστε;

Ερ. Πώς κάνετε μάθημα στο παιδί;

Μ.Ι. Πώς κάνω μάθημα;

Ερ. Ναι.

Μ.Ι. Παίζω το συρτό λίγο - λίγο. Λίγο - λίγο, ναι. Καμιά φορά δυσκολευόντανε έπιανα και τη λύρα εγώ και τον έδειχνα, και τη λύρα αλλά μετά αρχινάει το λαούτο το πρωωδεί, το πρωωδεί. Άντε, άντε, άντε, άντε και το βρίσκει να πούμε. Ύστερα πάει σύμφωνα με το χρόνο γιατί εγώ... είναι με το χρόνο αναγκάζεις τον άλλο και με το λαούτο. Με κατάλαβες; Κι εγώ σας λέω ότι αυτό το παιδί δεν περίμενα ποτέ ότι θα μάθει λύρα.

Σ.Χ. Μα ο καλός δάσκαλος είναι μεγάλη υπόθεση τώρα, τι λέμε;

Ερ. Κύριε Σπύρο εσείς πώς διδάσκετε τον σκοπό; Ακουστικά;

Σ.Σ. Δεν κατάλαβα;

Ερ. Πώς διδάσκετε τον σκοπό;

Σ.Σ. Πρώτα αφού μάθω στο παιδί τον χειρισμό του δοξαριού, είπαμε πώς να μεταφέρει το δοξάρι από τη μία χορδή στην άλλη και συγχρόνως και τα δάχτυλα θα το βάλω πρώτα στους δαχτυλισμούς. Θα αρχίζω από Σολ δίεση

παράδειγμα σιγά - σιγά στην κάθε κόρδα να πάει και να γυρίσει μπρος - πίσω, να πάμε στη δεύτερη, να πάμε στην τρίτη. Έναν, δυο μήνες μέχρι να ισοροπήσει σωστά το δοξάρι επάνω στις χορδές και μεταξύ αυτών του μαθαίνω και τσι νότες. Αυτές τις λίγες νότες απού θυμούμαι απ' το ωδείο.

Ερ. Αυτές πώς τις γράφεις τις νότες;

Σ.Σ. Ορίστε;

Ερ. Πώς τις γράφεις τις νότες; Σε πεντάγραμμο δηλαδή;

Σ.Σ. Με δικό μου σύστημα, δικό μου σύστημα. Δηλαδή, πιάνω ένα χαρτί. Δω' μου κοπέλα μου ένα χαρτί. Να δεις πώς γράφω τις νότες.

Ερ. Όχι, να είναι καθαρή κόλλα.

Σ.Σ. Δεν πειράζει, δεν πειράζει.

Ερ. Μισό λεπτάκι, μισό λεπτάκι. Υπάρχει μία κόλλα;

Σ.Σ. Ρε. Όπου είναι κενή βάζω ένα μηδέν απάνω. Ρε. Παύλα, Σολ στη Ρε. Σολ στη Ρε. Σολ στη Ρε. Και βλέπει λοιπόν το παιδί: Ρε, Σολ, Σολ, Σολ. Συνεχίζουμε. Δύο φορές το ίδιο να μείνει. Να το γράψω και αυτό; Λοιπόν.

Ερ. Όταν είναι επανάληψη δυο φορές πώς θα το γράψεις;

Σ.Σ. Ναι. Το γράφω ολογράφως, ολογράφως. Ολογράφως γιατρέ. Ρε, Σολ, Σολ, Σολ. Είναι λοιπόν εις τη Ρε. Μηδέν. Όχι. Ναι. Καλά. Ρε, Σολ, Σολ, Σολ. Αυτό είναι. Εις τη Ρε είναι το Σολ. Ρε. Και βλέπει λοιπόν το παιδί Ρε στο μηδέν είναι κενή η χορδή. Και αρχικά Ρε, Σολ, Σολ, Σολ. Ρε, Σολ, Σολ, Σολ, Λα, Σι, Λα, Σολ. Λα στη Μι. Κατάλαβες; Ρε, Σολ, Σολ, Σολ, Λα, Σι στη Λα, Λα, Σολ. Κι έτσι κάνουμε λοιπόν την πρώτη ανάλυση των παιδιών με τσι νότες και το πιάνει το παιδάκι το βάνει στο θρανίο και βλέπει Ρε, Σολ, Σολ, Σολ, Ρε, Σολ, Σολ, Σολ, Λα, Σι, Λα, Σολ και το παίζει. Αλλά πρώτα είπαμε έναν - δυο μήνες εις το δοξάρι και θα μάθουμε τους δακτυλισμούς πρώτα. Όταν φτάσουμε σε δίσση, τη δίσση τη γράφουμε με αυτόν τον τρόπο. Τη δίσση. Ύστερα Φα παράδειγμα στη Ρε. Δεν συναντούμε αλλού Φα, εκτός της Ρε, γιατρέ. Να βγάλουμε τη λύρα.

Ερ. Όχι, όχι εντάξει.

Ερ. Να τη βγάλουμε γιατί θέλουμε να δούμε.

Σ.Σ. Η Φα. Η Φα δίσση.

(Παίζει τις νότες με τη λύρα)

Ξεκινάει το παιδί από τη Σολ. Αυτό το ντο πρώτα. Μετά στη Ρε. Χωρίς να ακούγεται άλλη χορδή, μετά στη Λα. Εφτά φορές στη Λα. Αφού τακτοποιηθεί το δεξί χέρι πάνω στις χορδές με το δοξάρι, ξεκινούμε από τη Σολ δίσση.

(Παίζει λύρα)

Πίσω τώρα.

(Παίζει λύρα)

Με διπλές δοξαριές τώρα.

(Παίζει λύρα)

Τελειώσαμε από τη Σολ.

Ερ. Σχετικά με το δοξάρι τι οδηγίες του δίνεις; Του λες ας πούμε για τον καρπό;

Σ.Σ. Λέμε ακριβώς εκεί. Κολλημένο το χέρι, καμιά φορά του βάνουμε και ένα λεμόνι στην αμασχάλη. Όταν θέλω να το φοβερίσω το κοπέλι, του λέω αύριο θα μου φέρεις ένα αυγό άβραστο.

Μ.Ι. Κι αν πέσει να σπάσει;

Σ.Σ. Είπαμε ο καθένας μας έχει τη δική του μέθοδο.

Ερ. Αυτά τα δικά σου θέλουμε να μας πεις.

Σ.Σ. Πάμε λοιπόν εις τη δεύτερη χορδή. Αφού μάθουνε.

(Παίζει λύρα)

Ρε κενή. Πάμε Ρε δίσση. Μι, Φα, Φα δίσση, Σολ, Λα. Πίσω τώρα.

(Παίζει λύρα).

Πάμε λοιπόν στη Λα μετά.

(Παίζει λύρα).

Επειδή συναντούμε σε διαφορετικές κόρδες άλλες νότες και σε άλλα δάχτυλα, παράδειγμα Λα εις τη Σολ, εις το πρώτο δάχτυλο. Αλλά είχαμε και Λα κενή, έχουμε Λα και εις τη Ρε. Αυτά τα κάνω επιμελώς στα παιδιά μέχρι να αποκτήσουν.

Μ.Ι. Πόσες μέρες θα το κάνεις αυτό;

Σ.Σ. Είπαμε ένα δίμηνο.

Σ.Χ. Αμα δεν μάθουν αυτά πώς θα προχωρήσουν; Και τα ιδιαίτερα που κάνει σπίτι, έτσι το κάνει ίδιο.

(Παίζει λύρα)

Σ.Σ. Μ' αυτόν τον τρόπο. Αφού σταθεροποιηθεί, λοιπόν, το χέρι στο δοξάρι και στις κόρδες, αρχινούμε την κανονική μάθηση με τσι νότες αυτές. Τσι νότες απού είναι δική μου επιλογή και βλέπεις λοιπόν το κοπέλι Ρε, είναι... Τα έχουμε μάθει αυτά. Και πιάνει λοιπόν το χαρτί. Μέχρι να το πάρω το χαρτί, παίζε το Λα. Το χεράκι εκεί προσέχω. Εν πάσει περιπτώσει.

Ερ. Αν θες να του πεις μια νότε απ' αυτές να κρατήσει περισσότερο ή λιγότερο έχεις κανένα σημάδι που να το γράφεις αυτό απάνω;

Σ.Σ. Όχι, έχω αυτό πώς το λένε τώρα; Σαν το θαυμαστικό. Σαν το θαυμαστικό τότε βάνω εκεί πέρα και πρέπει να πάρει αναπνοή το δοξάρι τότε λέω.

Ερ. Δηλαδή; Να κρατήσει παραπάνω;

Σ.Σ. Να σταματήσει δηλαδή.

(Παίζει λύρα τη Ξαστεριά)

Ερ. Εδώ πού θα βάλεις θαυμαστικό;

Σ.Σ. Εκεί. Βέβαια και μετά συνεχίζω πάλι. Αλλά μου φαίνεται πως είναι...

Ερ. Άλλα σημάδια που χρησιμοποιείτε εκεί;

Σ.Σ. Όχι, τίποτα άλλο γιατρέ μου.

Ερ. Από πότε χρησιμοποιείτε αυτό το σύστημα με τις γραμμένες νότες;

Σ.Σ. Από το 1970 που αρχίησα με εκείνο το δάσκαλο.

Ερ. Στη σχολή στο Τυμπάκι στη δική σας σχολή;

Σ.Σ. Ναι, όλα, όλα έτσι.

Σ.Χ. Και στο σπίτι το ίδιο. Και στο σπίτι. Στα ιδιαίτερα έτσι το κάνει.

Σ.Σ. Γράφω τον σκοπό που θα γράψω, θα τότε μοιράσω, θα τότε φωτοτυπήσει η Χρυσή μοιράζω στο κοπέλι τα χαρτιά και δεν έχω πρόβλημα.

Ερ. Να ρωτήσω κάτι. Εσείς δεν μάθατε με αυτόν τον τρόπο.

Σ.Σ. Όχι.

Ερ. Γιατί θεωρείτε καλύτερο αυτόν τον τρόπο απ' αυτόν που μάθατε εσείς;

Σ.Σ. Είναι ο καλύτερος και ευκολότερος τρόπος αυτός.

Ερ. Έχει αποδώσει καρπούς προς το παρόν;

Σ.Σ. Βεβαίως. Να 'ρθει ο Μπικιάκης ο Στέλιος ή να 'ρθει το Σεβαστάκι ή να 'ρθουνε κάτι καλλιτέχνες οι οποίοι διαπρέπουνε τώρα. Διαπρέπουνε μ'

αυτόν τον τρόπο. Και είναι ο καλύτερος τρόπος μαθήσεως. Γιατί ν' αρχίζουμε τώρα... Δεν θυμούμαι πώς να τα γράψω τώρα. Δεν θυμούμαι.

Ερ. Όχι, θέλω να πω ότι εσείς δεν μάθατε έτσι και μάθατε και παίζετε λύρα που ανασταίνετε νεκρούς.

Σ.Σ. Εντάξει, όμως επήγα όμως κι έκαμα μερικές μέρες στο ωδείο με τον Καφάτο εδώ πέρα. Είχα τον Πραματευτάκη τον Μπάμπη, μεγάλο μουσικό, είχα τον Χαράλαμπο τον Μαρκογιαννάκη στο Σικάγο.

Μ.Ι. Απ' αυτούς τα 'μαδες;

Σ.Σ. Όχι, άλλα μου έμαθε εμένα ο Χαράλαμπος και άλλα μου 'μαθε ο Καφάτος και άλλα...

Ερ. Τις νότες πού τις μάθατε;

Σ.Σ. Αυτό το πράμα το ανακάλυψε η δική μου μάθηση εμένα ετούτο το πράμα. Ο Χαράλαμπος ο Πραματευτάκης μου 'μαθε το σωστό πεντάγραμμο, ακριβώς αυτό το πράμα και λοιπά, αλλά επειδή αυτό πάει και σε θεωρία πολύ, γιατρέ μου, το εγκατέλειψα και λέω γιατί βρε παιδί μου. Αφού κατέω τον τρόπο που πατούν τα δαχτύλια, την ονομασία, γιατί να μην το πω αυτό το πράμα;

Ερ. Τους δίνετε και κασέτα;

Σ.Χ. Όποιο θέλει γράφει το μάθημα. Πατάει κασετοφωνάκι το παιδί και γράφει το μάθημα.

Ερ. Τους δίνετε κασέτα με το σκοπό που πρέπει να παίζουν;

Σ.Σ. Όχι.

Σ.Χ. Το παίζει ο Σπύρος, το παίζει ο Σπύρος, το γράφει.

Μ.Ι. (Παίζει λαούτο)

Ερ. Κύριε Μαρκογιαννάκη εσείς πώς διδάσκετε; Θέλετε να πάρουμε το λαούτο;

Σ.Σ. Συγνώμη Ρηγιώ. Γιατρέ δεν είναι καλό αυτό το πράμα; Πού με βοηθήσανε εμένα αυτά τα πράγματα του Πραματευτάκη και του Καφάτου;

Ερ. Ποια περίοδο πήγατε;

Σ.Σ. Το 1957, '58, '59, '60.

Ερ. Πόσων χρόνων, δηλαδή;

Σ.Σ. Είκοσι πέντε, είκοσι έξι.

Ερ. Παίζατε ήδη όμως.

- Σ.Σ. Ναι.
- Ερ. Και πήγατε για ποιον λόγο;
- Σ.Σ. Για να μάθω την τοποθεσία εκείά που είναι τα δάχτυλα. Πώς είναι το Ρέθυμνο, πώς είναι το Ηράκλειο, πώς είναι το χωριό στ' Αγαλιανού, του Κεραμέ δηλαδή τι ονομασία είχε. Ήμουνα περίεργος άνθρωπος.
- Ερ. Κύριε Μαρκογιαννάκη αν θέλετε δείξτε μας εσείς. Έχετε μαθητές επίσης.
- Μ.Ι. Δεν έχω.
- Μ.Γ. Ετούτος έχει δυο φίλους.
- Μ.Ι. Υποχρεώσεις έχω. Ναι.
- Μ.Γ. Δεν κάμει μαθήματα.
- Ερ. Από υποχρέωση έχετε μαθητές. Ωραία. Πώς τους μαθαίνετε;
- Μ.Ι. (Παίζει λαούτο)
Εγώ τους δείχνω το σκοπό λίγο - λίγο βέβαια.
- Μ.Γ. Ε, την αρχή του.
- Μ.Ι. Και τον χρόνο κατευθείαν δέλει, δε δέλει. Κοίταξε εδώ.
(Παίζει λαούτο)
Εκεί τώρα το γυρίζει αμέσως. Όχι. Πρέπει να είναι στον χρόνο τώρα. Κατάλαβες; Αλλά το μαθαίνει, δεσ δε δεσ το μαθαίνει. Όπως το παίζω κι εγώ.
- Ερ. Δεν χρησιμοποιείς δηλαδή κανένα χαρτί να του γράφεις.
- Μ.Ι. Τίποτα! Τίποτα! Τίποτα, έτσι.
- Ερ. Σ' ακούει δηλαδή. Ναι. Για παίζετε.
- Μ.Ι. Κι αυτός πάει σερί, κάθε φορά μαθαίνει κι ένα σκοπό. Του Μιχάλη δεν περίμενα ποτέ αυτό το παιδί ότι θα μάθει λύρα και του δείχνω τώρα και του παίζω λαούτο και καταλαβαίνει κατευθείαν καταλαβαίνει τις φωνές. Τις νότες που λέμε τώρα. Ε, εμείς λέμε τα πατήματα πατήματα και οι νότες είναι πατήματα. Ετσά 'ναι Σπύρο;
- Ερ. Κύριε Γιάννη, για χτυπήστε μας λίγο τις χορδές μία - μία.
- Μ.Ι. Ε;
- Ερ. Χτυπήστε μας λίγο τις χορδές μία - μία. Να δούμε λίγο το κούρδισμα;
- Ερ. Ανοικτές.
- Ερ. Μην παίζετε καθόλου αριστερά, μόνο τις χορδές χτυπήστε.

- Ερ. Ανοιχτές χωρίς να βάλετε πατήματα.
- Μ.Ι. Μία-μία;
- Ερ. Ναι. Μία-μία.
- Ερ. Μι - Λα - Ρε - Σολ.
- Ερ. Πού έκανε ακριβώς την αλλαγή;
- Μ.Ι. Είναι καλά εκεί; Σ' αρέσει εκεί;
- Ερ. Σε ποια χορδή έγινε κύριε Σπύρο η αλλαγή; Στην δεύτερη;
- Μ.Ι. Ένα λεπτό, ένα λεπτό. Σ' αρέσει εκεί; Κι εγώ το κούνησα μια τρίχα.
(Παίζει λαούτο, κουρδίζει, ξεκουρδίζει).
Όπου λείπει, και δεν είναι κουρδισμένο... Ξεκούρδιστο, ε;
- Ερ. Παλιότερα η μπάσα χορδή που λέτε κύριε Σπύρο τι ήτανε; Ποια νότα ήτανε; Η μπάσα;
- Σ.Σ. Κούρδισε τις πρώτες σου νότες όπως μια φορά. Όπως και τη δεύτερη. Πρόσεξε τώρα.
- Μ.Ι. (Κουρδίζει)
Εκεί είναι τώρα. Φέρε μου ένα μηχανάκι κι άμα δεν είναι εκεί θα κόψω το λαούτο.
(Γελάνε)
- Σ.Σ. Πώς ήτανε παλιά. Γιάννη κούρδισε τις πρώτες σου κόρδες όπως και τη δεύτερη. Μα κούρδισέ το να δείτε πώς ήτανε το κούρδισμα τότε.
- Ερ. Πώς ήτανε παλιά.
- Σ.Χ. Και πώς το διαμόρφωσε ο Γιάννης.
- Σ.Σ. Ο Γιάννης κάνει και δεν θυμάται τίποτα, τα ξεχνάει. Ό,τι κάνει το ξεχνάει. Όπως είναι η δεύτερη να είναι και η πρώτη στο κούρδισμα. Δεν με κατάλαβες. Κούρδισε τσι πρώτες σου κόρδες όπως είναι η δεύτερη. Το ίδιο ύψος, το ίδιο ύψος.
- Σ.Χ. Μην τότε παιδεύετε τώρα.
- Σ.Σ. Σώπα βρε!
- Μ.Ι. Θα σπάσει.
- Ερ. Επομένως η πρώτη με τη δεύτερη ήταν το ίδιο ύψος.
- Σ.Σ. Και δεν ανεβοκατεβαίνανε τα χέρια γιατρέ.
- Ερ. Δηλαδή η μι κατέβαινε σε σολ;

- Σ.Σ. Όχι.
- Ερ. Η Μι γινότανε Λα έτσι;
- Σ.Σ. Ναι. Επηγαίνανε όπως το μαντολίνο.
- Ερ. Ήτανε Σολ, Ρε, Ρε, Λα.
- Σ.Χ. Άστο Γιάννη μην κουράζεσαι, εντάξει.
- Μ.Ι. (Έχει αλλάξει το κούρδισμα στη μια χορδή μόνο, όπως παλιά).
- Σ.Σ. Παίξε τον πρώτο συρτό στσι δυο κόρδες.
- Μ.Ι. Δεν γίνεται.
- Σ.Σ. Παίξε τον...
- Μ.Γ. Δεν μπορεί να το παίζει!
- (Γελάει)
- Μ.Ι. (Παίζει λαούτο)
- Ε, δεν παίζεται, δεν παίζεται.
- Αυτό ήτανε μπάσο τότε, συμφωνούσανε οι κόρδες.
- Σ.Σ. Καταλάβατε τώρα κοπελιές; Κοπέλι;
- Ερ. Καταλάβαμε.
- Ερ. Οι άλλες χορδές ήταν έτσι όπως είναι τώρα;
- Σ.Σ. Οι άλλες χορδές είναι από τη δεύτερη η Ρε, Λα και Σολ.
- Μ.Ι. Όλες οι κόρδες το ίδιο.
- Σ.Σ. Το καταλάβατε τώρα παιδιά;
- Ερ. Κύριε Γιάννη, να μας χτυπήσετε λίγο τις χορδές μία - μία πάλι ανοικτά;
Να τις ακούσουμε;
- Ερ. Όπως το 'χετε τώρα, κύριε Γιάννη.
- Μ.Γ. Μία - μία Γιάννη.
- Μ.Ι. Οι άλλες ξεκούρδιστες είναι. Το ίδιο κάνει. Μια φωνή όλες οι κόρδες ασ πούμε, αλλά με τη λύρα δεν γίνεται.
- Ερ. Και οι άλλες οι πάνω χορδές;
- Ερ. Να την κουρδίσουμε να δούμε τι είναι κι αυτό. Δεν έχει τελειώσει το κούρδισμα ακόμα.
- Ερ. Για κουρδίστε το όλο.
- (Κουρδίζει)
- Ερ. Ειρήνη, η διευκρίνιση είναι ότι με αυτό το κούρδισμα δεν σολάρουμε.

- Ερ. Μόνο μπάσο.
- Ερ. Μόνο μπάσο.
- Ερ. Δεν μας παίζετε κι εσείς μαζί ταυτόχρονα να δούμε πώς δένουνε;
- Σ.Σ. Όχι τώρα, πρέπει να κουρδίσει.
(Εξακολουθεί να κουρδίζει)
- Μ.Ι. Όλες είναι μια φωνή. Μια φωνή όλες οι κόρδες.
- Ερ. Όλες είναι ίδιες. Για χτυπήστε.
(Παίζει ένα σκοπό)
- Μ.Ι. Ενώ όταν είναι... δε γίνεται, δεν μπορεί να παίζει η λύρα. Η λύρα πώς θα παίζει τώρα εδώ; Δεν γίνεται, μόνο για μπάσο. Έτσι ήταν μια φορά τα μαντολίνα. Βέβαια, το κούρδισμα αυτό είναι για τη λύρα.
- Σ.Χ. Καλύτερα τώρα.
- Ερ. Και για να μπορείτε κιόλας να σολάρετε. Γιατί αλλιώς θα κρατούσατε μόνο μπάσο.
- Μ.Ι. Ναι, αλλά αφού παίζει η λύρα πρέπει να ταιριάζουν τα όργανα. Και στη λύρα σολάρεις και χωρίς πατήματα, αλλά πρέπει να είναι το κούρδισμα αυτό όμως. (Παίζει τον Πρώτο)
Μόνο είναι χαμηλά και...
(Κουρδίζει)
- Ερ. Κύριε Γιάννη υπήρχε ποτέ περίπτωση σε κάποιο σκοπό να μπορούσατε να μετακινήσετε τα πατήματα; Το έχετε κάνει ποτέ ή ήταν σταθερά;
- Μ.Ι. Όχι, όχι. Καμιά φορά στο κούρδισμα δεν ταιριάζει και πρέπει να είναι μια ολιά...
- Σ.Σ. Ανάλογα τον καιρό. Ο καιρός τα επηρεάζει πάρα πολύ τα όργανα.
- Μ.Ι. Κοίταξε τώρα. Εκεί είναι κουρδισμένο, άμα πάει τώρα εκεί, να φύγει από εδώ είναι ξεκούρδιστο, δεν ταιριάζει. Πρέπει να είναι...
- Μ.Γ. Καταλάβατε;
- Μ.Ι. Πρέπει να είναι... πολλές φορές.
- Ερ. Την πρώτη σας λύρα κύριε Σπύρο από πού την πήρατε; Ποιος ήταν ο κατασκευαστής;
- Σ.Χ. Της πρώτης σου λύρας ο κατασκευαστής ποιος ήτανε;
- Σ.Σ. Το 'παμε, ένας Μιχάλης Μιχαλάκης η Μαυρούλιος.

- Ερ. Από Σφάκα.
- Ερ. Εγώ θα ήθελα να κάνω δύο ερωτήσεις στους τρεις σας. Η πρώτη είναι γιατί νομίζετε ότι στο Ρέθυμνο τύχανε τόσο πολλοί μεγάλοι;
- Μ.Ι. Τεχνίτες δηλαδή.
- Ερ. Ναι. Τους μεγάλους καλλιτέχνες γιατί τους βγάλανε ορισμένες περιοχές; Το Ρέθυμνο συνολικά και πάλι από το Ρέθυμνο ορισμένες περιοχές; Όλα τα μεγάλα ονόματα είναι απ' το Ρέθυμνο.
- Σ.Σ. Εγώ πιστεύω γιατρέ μου, εγώ το πιστεύω αυτό το πράμα, αυτό είναι του Θεού χάρισμα.
- Μ.Ι. Α, μπράβο, Θεού χάρισμα.
- Σ.Σ. Δεν μπορεί να απαντήσει κανείς συγκεκριμένα και μετά βεβαιότητας.
- Σ.Χ. Ανεξήγητο! Ανεξήγητο!
- Σ.Σ. Γιατί ο Θεός να αγαπάει το Ρέθυμνο παραπάνω; Γιατί το αγαπούν και οι υπόλοιποι κρητικοί.
- Σ.Χ. Κάτι θα έχει. Οι Χανιώτες δεν θέλουν τους Ηρακλειώτες. Οι Ηρακλειώτες δεν θέλουν τους Χανιώτες, ενώ οι Ρεθυμνιώτες τους θέλουνε όλοι και σου λέει ο Θεός...
- Σ.Σ. Ανέκαθεν ο νομός Ρεθύμνης ήταν ο πιο αγαπητός νομός τση Κρήτης. Γιατί τα αγαπούσαν και οι Λασιδιώτες κι είχανε φιλιές και συντεκνιές, το αγαπούσαν οι Ηρακλειώτες είχανε φιλιές και συντεκνιές στο Ρέθυμνο και οι Χανιώτες το ίδιο. Δηλαδή το ερώτημα που μου πες ο νεαρός εκεί που γράφουμε γιατί ακόμα σε ένα γλέντι, ρεθυμνιώτικο γλέντι δεν έπαιξε βιολί; Δεν μπορώ να απαντήσω εκεί πέρα.
- Ερ. Όχι αυτό είναι άλλο θέμα. Εγώ ρωτάω γιατί έβγαλε όλα αυτά τα ονόματα.
- Σ.Σ. Ίσως κι απ' το Θεό.
- Σ.Χ. Εγώ νομίζω ότι είναι απ' το Θεό γιατρέ μου και επειδή έχω ακούσει από πάρα πολλούς ότι ο Θεός έχει αδικήσει γενικά το νομό Ρεθύμνης, ότι όλες τις πέτρες ο Θεός τις έφερε στο νομό Ρεθύμνης και όλη την άλλη Κρήτη την έκανε μια εύφορη πεδιάδα ωραιότατη και λέει κι ο Θεός «κάτι πρέπει να δώσω στο Ρέθυμνο επιπλέον να ισορροπήσει να μην ζηλεύουμε, να μην τον αδικήσω. Να στείλω εκεί ανθρώπους των γραμμάτων, αυτοί είναι απ'

το Ρέθυμνο, αυτός είναι απ' το Ρέθυμνο. Για να μη γέρνει έτσι, να είναι μια ισοβαθμία, μία ισορροπία».

Σ.Σ. Έχει τώρα κι ο νομός Λασιθίου αξιόλογους.

Ερ. Αυτό είναι άλλο.

Μ.Ι. Αυτό είναι απ' το Θεό. Ταλέντα είναι αυτά.

Ερ. Κύριε Γιάννη εσύ τι πιστεύεις;

Μ.Ι. Ναι, εγώ πιστεύω είναι απ' το Θεό χάρισμα και το όργανο και ο χορός και το τραγούδι. Το τραγούδι. Είναι πολλοί Μανιάδες στην Κρήτη σαν τον Μανιά, σαν τον Κακλή; Δεν είναι πολύ τραγουδιστάδες στην Κρήτη.

Ερ. Γι' αυτό είπα καλλιτέχνες γενικά. Είπα καλλιτέχνες. Και λυράρηδες και λαουτιέρηδες και τραγουδιστές.

Μ.Ι. Ε, μάλλον από το Θεό είναι.

Ερ. Ωραία. Το δεύτερο ερώτημα τώρα, αλλά θέλω να μου το πείτε πάλι ξεχωριστά ο καθένας. Σπύρο, όταν βρίσκεσαι σε πολύ μεγάλο κέφι, θέλω να μου διαλέξεις, να μου πεις ποιο τραγούδι θέλεις να παίζεις ή για τον εαυτό σου ή για έναν καλό φίλο ή για μια περίπτωση που εσείς έχετε μεγάλο κέφι.

Σ.Σ. Το ρόδο μου το εκατοντάφυλλο.

Ερ. Μάλιστα. Χρυσούλα τι θα τραγουδούσες εσύ;

Σ.Χ. Τρέφεται ο πεύκος στα βουνά.

Ερ. Κύριε Γιάννη εσύ τι θα 'παιζες στο λαούτο;

Μ.Ι. (Γελάει)

Ό,τι και να παίζω.

Ερ. Ένα τραγούδι θέλω να μου πεις.

Σ.Χ. Ένα αγαπές πιο πολύ.

Μ.Ι. Μα είναι πολλά και δεν τα ξεχωρίζω.

Μ.Γ. Ένα μωρέ Γιάννη, σου λέω.

Ερ. Άμα σου λέγανε αυτό θα μείνει κι όλα τα άλλα θα σβήγανε. Ποιο θα 'θελες να μείνει;

Μ.Ι. Τι να παίζω τώρα εγώ;

Ερ. Παιξ' το τώρα, αυτό που θα σου 'ρθει τώρα.

Μ.Ι. Αυτό που θα μου 'ρθει τώρα.

(Παίζει στο λαούτο τον σκοπό του παρακάτω τραγουδιού)

Σ.Σ. (Τραγουδάει)

*«Δε μοιάζουμε,
τα μάτια σου δε μοιάζουνε
Τα μάτια σου δε μοιάζουνε με μάτια τ' άλλου κόσμου
με μάτια τ' άλλου κόσμου*

*Και ξάνοιξα,
Και ξάνοιξά τα μια φορά
Και ξάνοιξά τα μια φορά και πήρανε το φως μου
Και πήρανε το φως μου».*

- Ερ. Μπράβο! Ποιο ήταν αυτό το τραγούδι; Τίνος ήταν αυτό;
- Μ.Ι. Αυτό το τραγούδι το 'παιζε τότε ο Σκορδαλός. Το δεύτερο του αδερφού μου δεν το 'παιξα ειδικά επειδή είναι του Σκορδαλού... Όλα είναι ωραία.
- Ερ. Εμείς αυτό θέλουμε. Το πρώτο που έπαιξες ήτανε του Σκορδαλού και το δεύτερο...
- Μ.Ι. Όχι.
- Ερ. Αυτό που τραγούδησε ο Σπύρος.
- Μ.Ι. Ναι, ναι.
- Ερ. Ήταν του Σκορδαλού;
- Μ.Ι. Ναι.
- Ερ. Και το δεύτερο ήταν του αδερφού σου;
- Μ.Ι. Του αδερφού μου, ναι.
- Ερ. Του Βαγγέλη;
- Σ.Σ. Του Χαράλαμπου.
- Μ.Ι. Του Χαράλαμπου που έχει τη λύρα τη... Ο Βαγγέλης πάλι έχει άλλα πράγματα.
- Ερ. Αυτό κρατήστε το τώρα γιατί πάει για εικονοστάσιο αυτό το πράγμα. Καταλαβαίνετε.
- Μ.Ι. Τι; Το γράψατε αυτό που 'παιξα;
- Ερ. Η κασέτα αυτή είναι για εικονοστάσιο.
- Σ.Σ. «Σηκώνω πέτρα βρίζνω σε, πίνω νερό θωρώ σε

και εικονοστάσι στην καρδιά σ' έχω και προσκυνώ σε».

- Ερ. Είναι το καλύτερο σημείο για να κλείσουμε. Με τη σειρά μου θα σας ευχαριστήσω και είναι φυσικό ότι αποτελεί τη μεγαλύτερη τιμή και χαρά για εμάς η παρουσία σας.
- Σ.Σ. Εμείς σας ευχαριστούμε για την τιμή που μας κάνατε, τα κοπέλια. Κι ευχόμεθα πρόοδο, καλή σταδιοδρομία.
- Σ.Χ. Καλή τύχη θα πω εγώ.
- Σ.Σ. Και από εκεί και πέρα καλή τύχη, τώρα είπαμε: η μάνα γεννάει και η μοίρα μοιράζει.
- Σ.Χ. Άμα δεν έχεις τύχη, δεν έχεις τίποτα.
- Σ.Σ. Και είδε ο Θεός να σας τα φέρει όλα κατ' ευχήν.
- Μ.Γ. Ό,τι επιθυμεί ο καθένας. Αυτό είναι το σπουδαιότερο.
- Ερ. Κύριε Σηφογιωργάκη, κυρία Χρυσούλα Σηφογιωργάκη, κυρία Γεωργία, κύριε Γιάννη Μαρκογιαννάκη, κυρία Γεωργία Μαρκογιαννάκη σας ευχαριστούμε πάρα πολύ που ήσασταν εδώ.
- Μ.Γ. Κι εμείς ευχαριστούμε παιδί μου κι εύχομαι ό,τι επιθυμείτε.
- Ερ. Να είστε καλά.
- Μ.Ι. Κι εμείς μεγάλη μας τιμή που μας φέρατε εδώ με όλους εσάς. Το γιατρό μας κι εσείς που έχετε αναλάβει εδώ ένα κόπο μεγάλο, να φροντίζετε τα παιδιά όπως όλοι οι δασκάλοι. Αλλά κατάλαβες; Ο καθένας με τον εαυτό του κάτι πρέπει να προσφέρει σε αυτή τη ζωή όποιος μπορεί. Και σήμερα ο Σπύρος μου τηλεφώνησε, εγώ δεν ήξερα τίποτα για εδώ. Μου λέει έτσι κι έτσι. Λοιπόν...
- Ερ. Μεγάλη μας τιμή.